

: ČAS :

Znanstvena revija
„Leonove družbe“

Letnik IV. Zvezek 9.

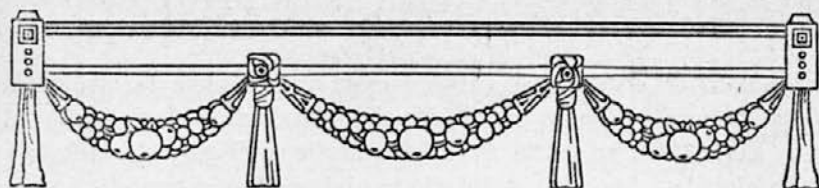
Ljubljana, 1910

Tisk Katoliške Tiskarne.

Vsebina.

Blodno socialno delo. (Dr. A. Ušeničnik)	393
Nekaj literarnega. (Venceslav Belè)	398
Moderne slovenske klasične drame in tragedije. (Prof. Adolf Robida)	407
Iz Kastelčeve zapuščine. (Ivan Grafenauer)	421
Novе knjige: Staršem. — Rastava crkve od države u Francuskoj	435
Druge doposlane knjige: Prirôdopis živalstva. — Učna knjiga francoskega jezika. — Podrobni načrt za poučevanje verouka na ljudskih šolah. — Koledarček slov. katol. narod. dijaštva. — »Das Zeichen des echten Ringes«	436
Listek: Bleiweis in letnici 1841 in 1843. — Stritar v VIII. gimnazijskem razredu. — Koroški narodni pesnik Draboznjak. — »Literarni modernizem«. — »Krštenje Hrvata«. — Boromejska enciklika	437
Glasnik »Leonove družbe«	440

»Čas« izhaja po desetkrat na leto. Naročnina: 5 kron, za dijake 3 krona. Za člane »Leonove družbe« je naročnina plačana z letnino. (Letnina rednih članov 10 kron, letnina podpornih članov 6 kron.) Naročnino sprejema □ □ Leonova družba v Ljubljani. □ □

Blodno socialno delo.

Dr. A. Ušeničnik.

Le resnica more dati življenje. To načelo velja tudi za socialno delo in za to še posebej. Socialno vprašanje je eno največjih, eno najbolj življenjskih sodobnih vprašanj, a če na nobeno vprašanje ne more odgovoriti sama volja, marveč le um, koliko manj zadoščuje volja in samo navdušenje za tako veliko vprašanje. Treba je volje, treba je navdušenja, treba je plameneče ljubezni, a brez idej, brez načel, brez jasno spoznanih smotrov bi bilo še tako neutrudno delo le tavanje, in brez resničnih idej, brez pravih načel, brez upravičenih smotrov bi bilo še tako navdušeno delo le blodnja. Nov dokaz te resnice je žalosten dogodek zadnjega časa.

Na Francoskem se osredotočuje vse krščansko socialno gibanje v *Sillonu*, ki ga je osnoval nadarjeni in navdušeni odvetnik Marc Sangnier (1900).¹ *Sillon* zbira mlade, navdušene socialce, bogoslovce, duhovnike, uradnike, delavce in jih vzgaja za socialne delavce in socialne agitatorje. Njegov cilj je prosveta in organizacija ljudstva v krščanski demokraciji, sprava krščanske in republikanske misli v demokratični misli, politična, gospodarska in duševna emancipacija delavskih stanov.

Nekaj let je *Sillon* izvrstno deloval. Visoko je dvigal med delavskimi stanovi krščanski prapor, rešno znamenje za poedince in narode, vzbujal je tudi v sovražnih vrstah spoštovanje do religije, nosil je med odtujene množice nepoznano ime božje. »To so bili *Sillona* lepi časi« (C'étaient les beaux temps du Sillon), pravi Pij X. v pismu francoskim škofom, govoreč o *Sillonu*. A žal, da so imeli voditelji več navdušenja kakor jasnega spoznanja. Ker niso imeli jasnih načel, jih je prevzel počasi vpliv protestantizma

¹ Prim. o »*Sillonu*« poročilo v »*Času*« I (1907) 376–7, kjer pa po pravi Marc Sangnier v Sangnier.

in liberalizma. Pojavile so se med njimi vznemirljive težnje, zašli so na pogubna pota in sedaj hite proti blodnemu idealu.¹

Že l. 1907. so tožili francoski škofje v Rimu, da *Sillonov* vpliv zlasti na bogoslovce in mlajšo duhovščino ni srečen, a sam Marc Sangnier je pohitel v Rim in branil tam svoj program in svoje namere. Sv. Oče ni mogel razžalostiti plemenitega in za dobro navdušenega moža, sprejel je pojasnila in zatrdila, potolažil škofe ter odobril *Sillon*. *Sillon* je deloval naprej, zbiral vedno večje čete, a vedno bolj so se kazale v njem tudi neke blodne težnje, in letos 25. avgusta je Pij X. s posebnim pismom francoskim škofom »Notre charge apostolique« javno in slovesno obsodil *Sillon*.

Ta obsodba je silno značilna in poučna.

Pij X. poudarja, da je dolgo časa odlašal, a sedaj da ni mogel več, če je hotel biti zvest svojim dolžnostim. Zakaj je sv. Oče odlašal? Zato, pravi, ker »ljubim to pogumno mladino, zbrano pod zastavo *Sillona*, vredno v mnogem oziru hvale in občudovanja; ljubim voditelje *Sillona*, vedoč, da so plemeniti možje, vzvišeni nad vse nizke strasti, oduševljeni z najplemenitejšim navdušenjem za dobro«. A zakaj jih je obsodil? Zato, ker jih je moral. Apostolsko zvanje ga sili, da obsoja zmote, ki so ljudem kvarne, zlasti še, če se »podajajo zmote v lepih frazah, ki zakrivajo nejasnost idej in dvoumnost izrazov pod toplim čuvstvom in zvonkimi besedami ter tako morejo vneti srca za očarljivo, a pogubno stvar«. Tak, pravi Pij X. dalje, je bil liberalizem, take so *Sillonove* teorije. »Lep, omamljiv in plemenit je njih videz, a manjka jim v mnogočem jasnosti, logike in resnice ter zato katoliškega duha.«

Katere so torej *Sillonove* sociološke zmote?

Najprej se je začel *Sillon* izmikati cerkveni avktoriteti, češ »delovanje *Sillonovo*« se razvija na necerkvenem polju, zato sillonisti kot taki nimajo nič opraviti s cerkveno avktoriteto. Toda, pravi Pij X., ta izgovor je le prevara. Kdo bi verjel, da sillonisti, duhovniki in bogoslovci, mislijo le na časno blaginjo delavskih stanov? Sicer pa drugokrat sillonisti izpričujejo prav nasprotno. *Sillon* oznanja nov idealizem. Z novim pojmovanjem

¹ Izrazi so Pija X. v rečenem pismu: »les infiltrations libérales et protestantes . . . tendances inquiétantes . . . une voie aussi fausse que dangereuse . . . ils vont vers un idéal condamné . . .«

človeške osebnosti hoče postaviti človeško družbo na nove osnove; z novim umevanjem evangelija hoče prepojit delavske stanove z novimi idejami o pravici, svobodi in bratstvu. A kaj je vse to kakor etika, in pod čigavo področje spada etika? ali ne pod cerkveno? Zato je iluzija, ako mislijo sillonisti, da se jim ni nič treba ozirati na cerkveno avtoriteto.

Ta prevara je tem usodnejša, ker je *Sillon* iz slabo umevane ljubezni do delavskih stanov dejansko že zašel v zmote. Vodilna načela krščanske sociologije, pravi Pij X., je zarisal že Leon XIII. Pokazal je, kakšna bodi krščanska demokracija in kako se vrši socialno delovanje. Krščanska demokracija ni demokracija, ki bi izvajala vso socialno oblast iz ljudstva ali ljudstvu dajala nujno suverenstvo. Tudi krščanska demokracija ne misli na to, da bi zanikala različne socialne sloje. Socialni napredek je mogoč le tako, da se družba razvija na osnovi svojih prirodnih zakonov. Blodnja je sanjati o boljši družbi, osnovani na druge, nove principe. Prav je, če *Sillon* hoče vzbuditi zavest o človeški osebnosti in zavest o nevrednem stanju delavskih stanov, če hoče izvojevati pravične zakone o delu in o razmerju dela in kapitala, če hoče uveljaviti na zemlji več pravičnosti in ljubezni, a blodno je, če hoče vse to doseči z novimi načeli. Načela so že tu. To so krščanska katoliška načela. Bog sam je določil osnove človeški družbi. Cerkev polaga te osnove in vodi dela. Treba je le postaviti človeško družbo zopet na te prirodne in božje osnove, treba je braniti jih proti naskokom utopije, revolucije in brezverstva. »To treba odločno poudarjati v naših dneh socialne in intelektualne anarhije!«

Sillon pa izkuša uveljaviti nova načela. *Sillon* krivo umeva demokracijo, krivo človeško osebnost, svobodo, enakost, pravico in ljubezen.

Sillonu je prvina človeške osebnosti popolna avtonomija (le religiozni ozir izvzema). Odtod sklepa: Dandanes je ljudstvo pod tujo oblastjo, torej je je treba osvoboditi — politična emancipacija. Ljudstvo je tudi pod oblastjo delodajavcev, ki imajo v rokah proizvodjalna sredstva in je tako izkoriščajo in zatirajo; treba je ljudstvo osvoboditi tudi tega jarma — ekonomska emancipacija. Naposled je ljudstvo tudi duševno pod oblastjo gospodujočih slojev, osvoboditi je je treba tudi v tem oziru — intelektualna emancipacija. Ker je socialna oblast po osnovnem načelu *Sillona* bistveno v ljudstvu, zato ji treba dati

proti individualnemu egoizmu nove npravne sile, in ta je ljubezen do socialne blaginje. V dušah poedincev treba ustanoviti primat človečanstva, vsesкупne socialne zavesti, vesoljnega bratstva. Tako se bo nova demokracija snovala na trilogiji: svobodi, enakosti in bratstvu. »V novi družbi ne bo ne gospodarjev, ne hlapcev; vsi državljani bodo svobodni, vsi tovariši, vsi kralji. Vsak ukaz bi bil napad na svobodo, vsaka podrejenost ponižanje človeka, vsaka pokorščina izprevrženje človečanstva . . . Človek je avtonomen in zato ni zares človek, vreden tega imena, ako se ne zaveda te avtonomije, ako ne more biti brez gospodarja, ako mu ne zadoščuje, da je pokoren le sam sebi . . . Vsaka neenakost je krivica ali vsaj manjša pravica. Le tako umevana demokracija bo kraljestvo pravičnosti« . . .

Ta svoja načela *Sillon* uveljavlja tudi v življenju, »on izkuša živeti življenje svojih idej«. *Sillonisti*, pravi Pij X., so vsi bratje in tovariši; tudi duhovnik, kadar stopi v njih krog, ni več duhovnik, temveč le brat ali tovariš (un camerade). Bogoslovci in duhovniki - *sillonisti* gluho prezirajo vse druge in njih delo. »Škofje so jim prešlost, le oni so pionirji bodoče civilizacije; škofje predstavljajo hierarhijo, socialne neenakosti, avktoriteto in pokorščino, zastarele institucije, katerim se duša *sillonista*, zavzeta za drug ideal, ne more več uklanjati.« Na podlagi vesoljnega bratstva *sillonisti* zametajo konfesionalne, katoliške zveze, in se družijo s protestantovskimi in brezverskimi skupinami v nevtralne zveze in govore, da bo tako socialno delo več koristilo Cerkvi: (»kakor da Cerkev potrebuje socialnega dela in ne ravno narobe socialno delo Cerkve!«).

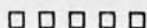
V vsem tem tiči polno zmot. Osnovna je pač zmota o demokraciji in srčna korenina te zmote je zmotno umevanje človeške avtonomije. V tem pojmovanju tiči še stari liberalizem, strupna kal iz filozofije Rousseaua. Vsaka vladavina, ki ni čisto republikanska, bi bila krivična; krivična vsaka neenakost med ljudmi; krivično vsako razmerje odvisnosti. Prvo je že Leon XIII. odločno zavrgel in Pij X. jo zopet zameta. Oznanjati tako demokracijo v imenu religije in Cerkve se pravi družiti Cerkev in religijo s političnim strankarstvom. Drugo je absurdno: neenakost tiči že v dejanskih naravnih razmerah. Tretje je antisocialno: brez avktoritete bi morala zavladati povsod anarhija.

Pij X. še enkrat poudarja, da so *Sillonove* teorije prazne socialne sanje, utopije, iluzije, himere, a žal, da silno usodne himere.

Zato pa treba, da se vrne *Sillon* k sociologiji krščanstva. »Pravi prijatelji ljudstva niso ne revolucionarji, ne novotarji, temveč tradicionalisti. Le-ti izkušajo organizme, porušene po revoluciji, obnoviti in preosnovati po starih krščanskih načelih in prilagoditi jih novemu miljeju, ki ga je ustvarila materialna evolucija sodobne družbe.«

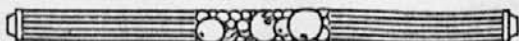
Naposled določa Pij X. proti perečemu zlu nekatere v razmerah utemeljene odredbe. Voditelje *Sillona* pozivlje, naj se umaknejo — to je žrtev, nemala žrtev, pravi Pij X., a biti mora tako; — *Sillon* naj se izpremeni v »katoliški Sillon«, sillonisti naj si dodenejo pridevek »katoliški« in organizirajo naj se po škofijah (zasedaj brez osrednje medškofijske zveze); duhovniki in bogoslovci naj organizacijo pospešujejo in podpirajo, a sami naj ne bodo nje člani, »zakaj militia sacerdotalis bodi nad lajiškimi zvezami, naj so le-te še tako koristne in dobrega duha«...

Marc Sangnier je že poslal sv. Očetu pismo, v katerem mu poroča, da je in hoče ostati predvsem katoličan in da, četudi z bolestjo v srcu, odlaga vodstvo *Sillona*. Deloval bo poslej še na političnem in gospodarskem polju, česar mu sv. Oče ne brani, vedno pa se bo čuval zmot, ki jih je Cerkev obsodila in zlasti ki jih je obsodil Pij X. v zadnjem pismu.

Obsodba *Sillona* je dokaz, da ni bila prazna beseda o »sociološkem modernizmu«, ki jo je postavil I. Fontaine za naslov svojemu delu, posvečenemu Piju X.¹ Kakor pa je nevaren in prevarljiv modernizem sploh, tako tudi sociološki modernizem. To nam mora biti opomin, da boljbolj poglobimo študij krščanske sociologije. Za socialno delo ne zadoščuje navdušenje in dobra volja, marveč treba najprej znanja. V boju zoper materialistični socializem pa treba predvsem načelnega znanja, poznanja socioloških načel, s katerimi krščanstvo rešuje socialne probleme.

¹ I. Fontaine, *Le Modernisme Sociologique. Décadence ou Régénération*. Paris 1909. Prim. Čas IV (1910) 243 s.

Nekaj literarnega.

Venceslav Belè.

(Dalje.)

Kakor sta v človeku tesno združena duša in telo, tako morata biti združena v umetnosti ideja in oblika; oblika mora biti nekaka zunanja manifestacija notranje lepote, notranje popolnosti, — zato je pa tudi strogo paziti na sorazmerje in na ravnotežje med obliko in idejo: ideja naj bo taka, da jo oblika lahko obseže, in oblika naj bo ideji vedno primerna; nikoli ne sme ideja biti s silo vklenjena v obliko, tako da kipi na vseh straneh iz nje, pa tudi še tako lepa oblika ne sme ostati prazna in puhla, — ker formalizem je eden izmed naglavnih grehov umetnosti. Če nimamo v obliki primerne ideje, polnega jedra, nam ostane le prazna lupina, ki ne more biti sama zase nekaj res dobrega, res lepega, res umetnega. In če je v obliki tudi nekaj vsebine, a je oblika taka, da obrača vso pozornost nase, že ni več sorazmerja in ravnotežja. — Šele z obliko, s stilom poda umetnik izpričevalo pravega umetnika; v obliko, v stil je vtisnjen pečat njegovega značaja, njegove individualnosti, — zato je pri stilu dovršenost in kolikortolika originalnost potrebna zahteva.¹

Kakor je preenostranski, rekli bi, izključni kult oblike — formalizem eden naglavnih grehov v umetnosti, tako je tudi temu grehu sličen drugi — maniriranost; formalizem goji res vsestransko dovršeno obliko, ki mu je vse, — maniriranost pa pretirava, kar je v obliki, v stilu posebnega, značilnega, originalnega, četudi je to neposebno važno in imenitno, — in greši tako

¹ Kirstein piše (Ästhetik, str. 124): — »Wir möchten den Stil, d. i. diese individuelle Art und Weise, wie der Künstler etwas darstellt, gleichsam als den Schliff eines Edelsteines bezeichnen, der zwar dessen Wesen nicht alteriert, aber seinen Wert in bestimmter Weise zur Offenbarung bringt. »Der Stil,« sagt Kirchner, »bezeichnet die künstlerische Behandlung jener Bestandteile des Kunstwerkes, welche ihre Bestimmung nicht aus dem Begriffe und der sachlichen Regel, sondern aus der Persönlichkeit des Künstlers erhalten können . . . Der Stil ist sonach immer in der Persönlichkeit des Künstlers.«

»Toliko je slogov samosvojih,
kolikor je pravih umetnikov.«

(A. Medved. Dom in Svet 1910. Str. 153.)

proti neprisiljenosti, proti naravnosti, s čimer zmanjša in zniža umetniško vrednost proizvoda.

Vsak pravi umetnik ima svoj lastni individualni stil, a ima ga tudi vsak čas, vsak narod, vsaka šola svojega skupnega, različnega od drugih časov, narodov in šol. Stil šole je splošen, ima svoje znake in posebnosti, ki so pa bolj splošne; iz tega splošnega stila časa, naroda, šole — se razvijajo potem individualni stili posameznih umetnikov, tako da se imata splošen in individualen stil kakor genus k species. Pravi umetnik ne sme zaostajati za stilom svojega časa, ampak napredovati mora z njim, ker tudi stil je podvržen — kakor sploh vse — neprestanemu razvoju in neprestani izpremembi. — Stil časa se izpreminja pod vplivom velikih umetnikov in njihovih stilov, ki niso drugega kakor produkt časovnega stila in umetnikove individualne originalnosti. Vsak umetnik mora poznati svoj čas, njegov stil, njegov napredek v formi, v tehniki in sestavi, ker le tako mu je mogoče, da se drži relativno na višku umetnosti, — namreč na višku časa, — in ker le tako je mogoč objektivni individualen in splošen umetniški napredek.

Vsa umetnost se giblje, razvija, izpreminja, napreduje in nazaduje med dvema tečajema, med dvema nasprotnima si principoma — med realizmom in med idealizmom. — Srednja pot, zlata pot — pravi pregovor, a če kje, velja ta pregovor v umetnosti. Kakor je srednji vek tiral idealizem do skrajnosti, tako je pritirala naša moderna doba realizem do skrajnosti. Realizem, — ki se je v moderni pokazal tako odločnega nasprotnika nasproti še tako zmernemu idealizmu, — je samnasebi dober, potreben, samo če je trezen, če je zmeren, če je bratovsko združen z idealizmom. Kaj ni bil Shakespeare realist! — A kam privede realizem, ki je tiran do skrajnih mej, nam je pokazal Zola, pokazal nam naš moderni naturalizem in verizem in senzualizem. — Treba je v umetnosti realnosti, treba resničnosti, ker »Das Schöne ist Form« — in sicer »wahre Form«, kakor pravi dr. Jos. Müller.¹ — Ta resničnost pa ni slepo posnemanje naravne resničnosti, ampak je le taka, ki naravni ne nasprotuje direktno in bistveno; kakor z naravno — tako je tudi s historično resničnostjo; — umetnik je pri teh precej prost; drugače pa je pri psihologični, pri filozofični, pri

¹ »Philosophie des Schönen.« Str. 6 ss.

teologični resnici, — tu mora varovati umetnik strogo objektivno resničnost, tu se ne da nič predrugačiti in izpremeniti, ko v naravi in zgodovini umetnik lahko po potrebi izpreminja, izbira, odbira in idealizira. — Umetnik mora ustvariti svojo umetnino tako, da je mogoča in verjetna. Da je umotvor mogoč in verjeten in resničen, t. j. da je umetnik objektivni, mora svoj predmet dobro poznati, mora ga dobro proučiti; poznati in proučevati mora ljudi in naravo. — Kako potrebna je resničnost v umetnosti in kako mogočno vpliva že samaposebi, nam priča dovolj jasno Homer, najbolj objektivni pesnik vseh časov. Mnogim bi se v tem oziru umetnikova naloga ne zdela posebno težavna: fotografiral bi resničnost in dovolj bi bilo. A stvar ni tako lahka; kako naravno, neprisiljeno, otroško lahko je vse, kar nam pripoveduje in opisuje Homer, — ali pa ni pri tem zelo čudno, da pozna svet samo enega Homerja? Ne more biti torej igrača, kar je ustvaril. Umetnik nam ne sme podajati same naravne resničnosti, nam je niti ne more podati; ker je nikoli ne doseže; in če bi jo tudi kolikortoliko dosegel, čemu bi je iskali pri njem, če je dobimo drugje več in bolj pristne!¹ — Umetnik mora posnemati naravo samo s približno natančnostjo; on mora izbirati iz narave najboljšo; on mora izbrano idealizirati s tem, da mu da večji in globlji pomen, kakor ga ima od narave; on mora izbrano obogatiti z novo vsebino, z novimi idejami; on mora izbrano družiti v boljšo, enotnejšo, lepšo sestavo, — mora je harmonizirati; on mora zreti naravi v srce, v dušo; on mora videti v naravi duha, življenje. Narava je kakor čudovita uganka in le umetnik, ki ima srečno oko, ki ima bister in globok pogled, le on vidi v očeh te sfinge, česar drugi ne vidijo in ne opazijo; le on zna izbirati s svojo srečno roko iz njenih zakladov, le on jih zna s svojim večjim umom utelesiti v umotvoru.²

¹ »Gilt es, die Wirklichkeit zu sehen, so wird man diese viel wahrer in den Schlupfwinkeln des Elends kennen lernen. Will man edle Teilnahme wecken, so wird auch diese in der Wirklichkeit des Lebens viel stärker angeregt werden. Will man aber nur eine sentimentale Rührung oder gar nur eine Gruselgeschichte zum besten geben, so mißbrauche man dazu die Mittel der höheren Kunst nicht,« tako piše Gietmann v svoji Poetiki, str. 68.

² »Im Genius kommt die Natur zur Sprache, er kennt das Zauberwort, welches das Lied ertönen läßt, das nach Tieck in allen Dingen schläft; er weiß die Seele, die im Auge des Kindes schlummert, und die tiefe Symbolik, die die wortlose Natur predigt, zur Sprache zu bringen.« Müller: Philosophie des Schönen, str. 20.

Globok pogled v naravo in fino opazovanje sta prva pogoja umetniškega delovanja; čisto napačno je namreč mnenje, da je glavna stvar in prva naloga vsakega umetnika, vsakega pesnika — umetna izmišljenina in napetost domišljije k nenavadnemu, čudovitemu. Kako daleč privede stremljenje po čudovitem, nezaslišnem, kaže na primer Bellamy; kdor je čital njegov »Pogled iz leta 2000«, se je pač nehote spomnil na dr. Tavčarjev »4000«, samo da stoji dr. Tavčar v vsakem oziru daleč, daleč za Bellamyjem.¹ — In kaj naj bi rekli na primer z ozirom na Cankarjevo »Pohujšanje«? Ali ni to — ne le moralno ali socialno — ampak tudi umetniško pohujšanje? In tudi druge naših »mladih«, »modernih« je že precej daleč zapeljalo hrepenenje po čudovitem, nenavadnem, po efektu, po senzaciji; pustili so verjetnost in resničnost, — le da bi se prerili naprej. — Levstik pošilja hudiča jajca krast v orlovo gnezdo, da jih potiska potem v kokoš! — Je li to resnično, verjetno? Je morda lepo in estetično? — Slično hlastanje po senzaciji in efektu je premotilo Golarja, da je postal nenaraven in neoriginalen. Nekaj drugega je pravljica, nekaj drugega originalnost in posebnost. Oboje je lahko dobro in lahko je oboje združeno z modernim; a njegova — če jo smemo tako imenovati — novela: »Bratje in sestre v Gospodu«, »Sanje poletnega jutra«, — je precej čudna stvar; tu imamo sanje, tu imamo stvari, ki spominjajo na slovensko narodno pravljico in obenem na pravljice iz »Tisoč in ena noč«, na Cervantovega »Don Quijota«, na Lagerlöfove »Gösta Berling«, in ker vseh teh originalnosti ni bilo dovolj, je začel do besedno prepisovati² še

¹ Müllerjeve besede o Bellamyju prav lahko apliciramo na dr. Tavčarja: »Man muß solche Gaukeleien mit den ewig wahren Lebensbildern der echten Dichter vergleichen, um recht evident zu sehen, daß die Wahrheit die Lebensessenz jedes editen Kunstprodukts wie überhaupt alles Tüchtigen ist. Wie armselig ist das Vergnügen an dem leeren Phantasiespiel, das höchstens große Kinder ergötzt, die unerquickliche Vermischung der wirklichen und Phantasiewelt, wobei der Leser beständig hin und her geworfen wird und sich stets besinnen muß, wie er das Gegenwärtige zu fassen habe! Oder wenn es Satire sein soll, welch ein kläglicher Kampf gegen klägliche Phantasmen, den ein hoher Geist verschmäh't, ein Kampf, aus dem nicht die glänzende Bewährung einer idealen Wahrheit, sondern nur die Vernichtung des an sich schon Nichtigen als krüppelhafte Furcht hervorgeht!« (Philosophie des Schönen, str. 26.)

² Poglavlje: Z Bogom, mladost! ima prepisano (po slov. dunajski izdaji »Britanske in inozemske svetopisemske družbe«) iz Apokalipse pogl.

biblijo! — To že ni več neprisiljeno, že ni več naravno, že ni več originalno, že ni več res lepo in umetno!

»Resnica je življenjska esenca vsake prave umetnine.« Pre-povedani so grehi proti resničnosti, proti verjetnosti, proti narav-nosti, proti možnosti, proti neprisiljenosti. — Müller pripoveduje anekdoto o kmetu, ki si je ogledal umetniško razstavo v Curihu; stal je pred neko sliko in kimal z glavo; nekdo pristopi k njemu in ga vpraša, ali razume tudi on kaj o slikarstvu. — »Das nicht, aber der das gemalt hat, der, sage ich, versteht nichts vom Vieh. Wie kann er denn der Schweizer Kuh ein Kalb Schweinfelder Rasse beigeben?« — »Das Argument war schlagend!«¹ — Umetnik se je hotel izogniti enoličnosti in podal kontrast, — hlastanje po efektu, — ne da bi kontrast motiviral. Grešil je proti naravni in proti umetniški resničnosti. — In mi bi povedali anek-doto o človeku, ki je čital »Bisere« Lee Faturjeve in šel v Solkan in kimal z glavo.² — Pri historičnih stvareh se da pač marsikaj izpremeniti; nič me ne moti, če grem po Gorici in mislim na po-vest iz bogvekaterega stoletja: »Je bilo takrat pač tako,« si mislim, »četudi ni bilo vse natanko tako.« A pripovedovati historijo iz se-danjih dni in sezidati na obalih Soče grad, ki ni sledu o njem in ga nikoli ni bilo, in pokazati v neštetih podrobnostih in pogreških, da je vsa stvar le izrodek prenapete domišljije, — to ni dopustno.

XVII., v 1.—10., in pogl. XIX., v 12.—31. (Knez, knjiž. XVI., str. 235, 236.) Ali pa zaljubljeni Cesar si ne ve drugače pomagati, — kakor da deklamira svoji »mili kneginjici« visoko pesem — in ona mu odgovarja tudi z besedami Vis. p. n. pr. (Knez, knjiž. XVI., str. 165, 166): »O, daj mi poljub od poljubov svojih ust, zakaj slajša od vina je tvoja ljubezen« = Cant. cant. c. I., v. 1.: »Osculetur me osculo oris sui, quia meliora sunt ubera tua vino.« — Mila kneginjica, ti si lepa in oči imaš kakor golobica, in tvoje ustnice so kakor purpuren žarek. Tvoja lica so podobna žarečim granatnim jabolkom, in tvoja nedra so kakor srni, ki se paseta v senci lilij.« — Cant. cant. c. IV., v. 1.—5.: »Quam pulchra es, amica mea, quam pulchra es! Et oculi tui columbarum — — sicut vitta coccinea, labia tua, — — sicut fragmen mali punici, ita genae tuae, — duo ubera tua, sicut duo hinnuli capreae gemelli, qui pascuntur in liliis.« — I. t. d.

¹ Müller: Philosophie des Schönen, Str. 41.

² Lea Fatur si je kraj pač površno ogledala; — a kje je tisti grad, — kje so njegovi sledovi? Menda pač ne misli Fonzarijeve hiše? In kje je videti šele na desnem bregu Soče Sv. Goro? — In kdo govori v Grgarjih (recte v Grgarju)? — Lea Faturjeva ima bujno domišljijo, a velika nje hiba je, da se prepušča domišljiji in je ne obvladuje, kakor bi morala, v službi umetnosti.

— Umetnik mora dobro poznati svojo snov in svoj predmet — bolje kakor nemški slikar govedo in Lea Fatur Solkan! Poznati mora kraj, čas, njihove razmere, ljudi, njihove navade, poznati mora naravo v vsaki njenih tajnih globin, ki se ne odpirajo vsakemu; poznati mora človeka skozinskoz, poznati mora njegovo srce, njegovo dušo.

A kakor smo že poudarjali, se sme umetnik samo toliko približati naravni resničnosti, da nam ne podaja in da sploh nima namena podajati samo naravo. Umetnina, ki mora ostati le slika resničnosti, mora biti taka, da olepša in omili, kar je zoprnega, sirovega, — da odklanja, kar je brezpomembnega, nelepega, da poudarja, kar je važnega in bistvenega. — Tako dobimo prehod od objektivnega k subjektivnemu, — k duševnemu. Kar absorbira umetnikova individualnost iz zunanjega sveta, to mora podajati nekako prečiščeno, filtrirano, kolikor-toliko subjektivno barvano.¹ Prvi idealni faktor umetniškega delovanja je zahteva duha, ki hoče zveze, harmonije, izbrane lepote, kakor se zrcali v subjektivnem naziranju, zajetem iz objektivnega sveta. A duhu ni dovolj, da samo izbira in odbira in olepšuje, on hoče podati nekaj od svojega — od lastnega bogastva. Vsak človek se povzpne do subjektivnega naziranja, vsak umetnik, in Zola je priznal, da je umetnina »kosček narave, gledane skozi temperament«, — ampak pravi umetnik vidi več in čuti več in sluti več in misli več kot drugi ljudje; vseh teh stvari, na katerih je on bolj bogat pri opazovanju sveta in življenja kakor drugi ljudje, — pa ni tam, kjer jih on vidi, ampak so v njem samem; on jih zajema iz samega sebe in jih polaga v naravo; — to so njegove lastne ideje. — Tako je treba družiti objektivno realnost narave in življenja s subjektivnimi, individualnimi idejami, ki pa vendar ne smejo biti tako subjektivne in individualne, da bi ne bile resnične, — ampak tudi duh mora te ideje od nekje zajeti, — samo da iz drugega vira. — Najlepši, najboljši zgled te zveze realizma z idealizmom nam je Biblija kot celota, — posebno pa Evangeliji in v teh najbolj parabole. Kdo bi ne občudoval te realistikke, te resničnosti in obenem

¹ »Die Tatsachen des Lebens, auch wenn noch so exakt beobachtet und durchforscht, müssen erst durch das Medium der dichterischen Individualität gleichsam wie durch einen Filter hindurchgehen und werden daher stets und unabänderlich subjektiv gefärbt.« (Veremundus-Muth) Steht die kath. Belletr. Str. 7.

te idealne vzvišenosti! Biblija nam kaže tudi, — posebno stara zaveza, — da je lahko dovoljeno včasih slikanje nizkotnega, grdega, a le če prevladuje zdravo ozračje.¹

Da se ne izgubimo predaleč, resumirajmo nakratko: Muth je hotel pospešiti napredek nemške katoliške beletristike; spoznal je, da je potrebna reforma v mnogem oziru; začel je tudi to reformo, — a tako radikalno, — da je zadel na odpor, posebno od strani jezuitov — Kreiten, — Gietmann, — »Stimmen a. M.-L.«. Muth se je izražal v mnogem oziru preveč nejasno, nerazumljivo, nekoliko preveč prosto, brezobzirno, njegova kritika je bila nemalokrat prestroga in njegovo zatrjevanje inferiornosti katoliške nemške beletristike preabsolutno, preneomejeno; njegovi nazori o kritiki, o tendenci, o snovi so bili navidezno (— in kakor se je pozneje pokazalo, tudi v resnici, —) taki, da so morali vzbuditi pri resnično in načelno katoliških možeh mnoge premisleke in razna nasprotstva. — Ampak velika zasluga, ki jo je treba Muthu po vsej pravici priznati, je ta, da je hotel dvigniti katoliško beletristiko na višje, na bolj umetniško stališče, kakor je stala dotedaj na njem. In ta njegov poizkus, ta njegov trud, ni bil popolnoma brezuspešen: rodil je precej odpora, a donesel je tudi mnogo dobrega.

Muthove brošure (oziroma Veremundove, — kakor jih imenujejo po psevdonimu) so zelo vplivale na razvoj literarnega življenja; posledice tega vpliva so se kmalu začele kazati. — Dr. A. Lohr, takrat še dijak, je začel izdajati l. 1899. mesečnik:

¹ »Was für Wirklichkeitsschilderungen, voll Wahrheit, Kraft und Schönheit, enthält das Buch der Bücher! — Ab und zu einmal ist aber auch die Schilderung des Niedrigen, des Gemeinen, des Dekadenten, der Sünde im Alten Testamente von geradezu erschreckender Naturwahrheit. — Auch der katholische, der christliche Schriftsteller, der nicht für Kinder und des Volkes weiteste Kreise schreibt — sondern für kulturell höher Gebildete, kann und darf unter Umständen nicht aus Nachahmungsmanier in Gefolge des einseitigen Impressionismus, — sondern wenn des Stoffes Gewalt und der innersten Künstlerseele Bedürfnis es erheischt, weit, sehr weit gehen im Realismus des Dekadenten — falls aus dem Gesamtwerk etwas von der Sieghaftigkeit jenes Sonnenaufgangs glorreich leuchtet.« — A. Meyenberg. Wartburgfahrten Str. 244.

»Literarische Warte«,¹ katerega glavni namen je bilo pospeševanje napredne katoliške literarne misli. Mlade, krepke moči so se zbrale krog tega lista, ljudje dobre volje, a malih izkušenj in prekratkega vpogleda v razmere časa in v prihodnost. — Zavzeli so preenostransko, samoliterarno stališče, kateremu pa niso bila še pripravljena tla; skrbeti bi bili morali, da ustvarijo potrebne pogoje za povzdigo in preporod literature; pogrešali so tudi trdnega literarno-estetičnega stališča in se preveč vdali vplivu vladajočega naturalizma. List je nehal izhajati l. 1906. Rihard Kralik, ki je sam sodeloval pri listu, je izkusil ta krog odtujiti Muthu in njegovemu vplivu, a ni se mu posebno posrečilo; vendar je prišlo pozneje do nasprotstev med »Lit. Warte« in Muthom, ko je začel ta izdajati svoj list — l. 1903. »Hochland«. — Leta 1900. je začel izdajati dr. Jos. Müller (— on je izdal leto prej knjigo »Reformkatholicismus«, ki je prišla radi modernističnih idej na indeks) — list »Renaissance«. Monatschrift für Kulturgeschichte, Religion, schöne Literatur.«² Ta list je bil organ katoliškega modernega reformnega gibanja. — Leta 1902. je izdala k božičnim praznikom »Liter. Warte« seznam »Literarischer Ratgeber«, ki naj bi bil širšemu občinstvu voditelj v slovstvu; seznanil naj bi nemške katolike s splošnim literarnim življenjem in delovanjem, ne da bi se pri tem oziral na druge momente kakor na literarne in нравne. Pri sestavi tega »svetovavca« se je posebno trudil frančiškan p. Ekspedit Schmidt. Seznam je zbudil precej nevolje in dal kaplanu H. Falkenbergu povod k njegovi brošuri: »Die katholische Selbstvergiftung.«³ »Na eni strani se pritožujejo nad katoliško inferiornostjo, — na drugi strani pa delajo na to, da bi napolnili katoliško hišo z nekatoliško literaturo.«⁴ Vendar se je Falkenberg izogibal Muthovega imena.

Tisti čas je stal L. T. v. Heemstede s svojimi »Dichterstimmen der Gegenwart«⁵ precej osamljen proti modernemu gibanju. Kralik ga je izpodbujal, naj se drži trdno.⁶ Opozoril ga

¹ Monatschrift für schöne Literatur. Allgem. Volksverlagschaft. München.

² München. Verlag u. Herausgabe (Dr. J. Müller).

³ Ein Beitrag zur Frage: Was soll der gebildete Katholik lesen? Kevelaer. Bützon u. Berker. 1903.

⁴ Tam. Str. 48.

⁵ Illustriertes poetisches Organ für das kath. Deutschland. Baden-Baden.

⁶ Rich. v. Kralik: Die katholische Literaturbewegung der Gegenwart. Ein Beitrag zu ihrer Geschichte. VI. Aufl. Regensburg. 1909. J. Habel. — Str. 55.

je tudi na »dragoceni biser«, na beuronskega meniha A. Pöllmanna. Ta mladi menih, na katerega je pač mogočno vplivala l. 1905. na razstavi dunajske secesije tako proslavljena in priznana beuronska umetniška šola, je nastopil s svojimi pesniškimi prvenci v »Dichterstimmen.«¹ — Leta 1903. je izdal Pöllmann nov list, namenjen religiozni poeziji: »Gottesminne«. — Pöllmann je vse-skozi romantik, pesnik, poln globokega notranjega prepričanja o veličini, moči in krasoti katolicizma, pesnik resničnega, pristnega neprisiljenega čuvstvovanja. A pri vsem tem, da je religiozen pesnik, romantik, se je pokazal Pöllmann vendar vseskozi modernega, poizkušal se je asimilirati času in njegovi umetnosti.

Muth, ki si je od časa svojih brošur polagoma in previdno pripravljala tla za vztrajno delo, je nastopil v oktobru 1903 (deset mesecev po izidu »Gottesminne«) z novim listom, ki ga je krstil na ime »Hochland.«²

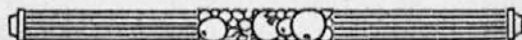
»Hochland« je izšel kot list velikega sloga, odgovarjajoč vsem zahtevam časa. Pri njem so sodelovali začetkoma tudi poznejši odločni nasprotniki, n. pr. Kralik, Eichert i. dr. — S svojo kritiko ni prizanašal nikomur; kmalu se je obrnil tudi proti »Lit. Warte« in očital njenim sotrudnikom,³ da se giblje njihov trud v glavnem okoli zunanosti, da vidijo svojo nalogo v tehniki in stilu. Muth je to dvoje sicer poudarjal v prvi vrsti, a le zato, ker naj je to vsakemu jasen kriterij o zaostalosti katoliške beletristike. On se je obrnil — kakor pravi — v prvi vrsti proti predsodkom konservativnih krogov, ki so radi svobodomiselnih tendenc moderne zavrgli tudi njeno tehniko in njen slog in mnoge snovi, brez ozira na to, kako jih je umetnik obdelal. Iz taktičnih ozirov je začel tako, ker se je bal, da zaprejo ti predsodki pot vsakemu zunanjemu napredku. — To nasprotstvo ni bilo malo krivo — poleg konkurenc, — da je »Liter. Warte« leta 1906. zaspala.

(Dalje.)

¹ Monatschrift für religiöse Dichtkunst. Münster. Alphonsusbuchhandlung.

² Monatschrift für alle Gebiete des Wissens, der Literatur und Kunst. J. Koselsche. Buchhandlung. München — Kempten.

³ »Hochland« I. 2. Str. 222. »Wo stehen wir?«

Moderne slovenske klasične drame in tragedije.

Profesor Adolf Robida (Kranj).

Poleg Antona Medveda se je pojavil na pozorišču slovenske drame Etbin Kristan z dramo »Ljubislava«. Po premieri je Kristan »Ljubislavo« temeljito popravil, potem šele jo je dal v tisk. Prej je omahovala Ljubislava od dejanja do dejanja med krščanstvom in poganstvom. To je sedaj Kristan popravil in nova Ljubislava ostane kristjana. Vendar nas tudi knjiga ne zadovolji.

»Milorad ljubi Ljubislavo, ki pa zavrača njegovo ljubezen, ker je duhovnica poganske boginje. Prideta Winnimund in Gottwalde, ki hočeta kraj pokristjaniti. Ljudstvo se jima upre. Gottwalde se strastno zaljubi v Ljubislavo, in ko postane ta kristjana, ne mara niti Milorada, niti Gottwalda, nakar Gottwalde zabode Ljubislavo ter se vname boj med kristjani in pogani. Med to borno dejanje nam ne prisveti nobena epizoda, izvzemši ljubezni Vidi-mirine do Milodara, ki je pa brez vpliva na nadaljnji razvoj drame.« To je kratka vsebina igre, kakor sem referiral v »Dom in Svet« 1906, 250.

Ljubislava je naslov cele drame in zato bi mislili, da je ona tista oseba, ki povzroči dramo, goni kolesje ustroja, zaplete konflikte in razreši voz, skratka da je ona glavni junak. A v tem se motimo. Prav pravi »Dom in Svet« 1907, 285: Temeljna hiba je ta, da je v tej drami vse tako markirano in napeljeno, kakor da se mora osredotočiti okoli Ljubislave, in vendar teče vse dejanje mimo nje in bi se lahko tudi brez nje godilo. Ljubislava ni dejansko žarišče vse drame, dasi bi morala biti, ona ni tista sila, ki povzroči dramo. In to je temeljna hiba drame. Svečenica Žive postane kristjana in kot taka oznanuje vero ljubezni in je vedno v ekstazi. Okoli te postave, ki je samanasebi brez sile, brez dramatiške moči, je razpletel pisatelj ostalo dejanje, in vendar bi morala Ljubislava sama delati in nehati, posegati aktivno ali pa pasivno v razvoj dejanja. Ona je pasivna, še več, samo zamaknjena pridiguje. To je vse njeno delo!

Pa oglejmo si Ljubislavo samo. Žrtvenica je poganska. Ko prideta Winnimund in Gottwalde, postane kristjana! — Zakaj? Kako?! Mar je izprevidela, da poganski bogovi niso pravi, ker je pre-

pričana o resnici novega nauka, ki ga je slišala, mar se je iz ljubezni do Gottwalda odpovedala stari veri? Tri velika vprašanja! — A ostanejo tudi vprašanja, brez odgovora, in ponavljaj jih kolikorkrat jih hočeš. Gottwalda ne ljubi, torej ta posvetni motiv ne povzroči njenega preobrata. Spoznanje boljšega je ne dovede do tega koraka, vsaj nikjer ni to omenjeno, nobene scene ni, kjer bi jo Winnimund poučil o novih resnicah, nikjer besede o njenem krstu. In o tem, da bi zavrгла stare bogove, tudi ne izvemo ničesar. Kje je vzrok, kje motiv? »Dušeslovnega razvoja ni v igri nobenega,« pravi »Slovenec« (9. marca 1906, 56) in to je resnično. Motiviral je Kristan Ljubislavino izpreobrnjenje z vizijo — o kateri nam sama pripoveduje. Na strani 71. in 72. nam jo opisuje pisatelj. »Omedli in ko se prebudi k zavesti, govori mistično« in tako postane — Ljubislava kristjana. In potem izgubi ves normalni razum, vedno je apatična za vse in zamaknjeno gleda v nebo, v prepolni ekstazi govori pretrgane stavke kakor delfiška Pitija in iz vsega govora veje nasproti: »Ljubite se!...« Tako ni Ljubislava gotovo niti najmanj sposobna za dramo. Kako more biti v drami junak človek, ki se sploh ne zaveda in je samo zamaknjen in za zemljo mrtev. Zamaknjena Ljubislava ne mara vedeti o nobeni ljubezni na zemlji, samo deklamira in deklamira.

Dve znani postavi je združil Kristan v svoji Ljubislavi in pridejal še nekaj svojega: Schillerjevo Devico Orleansko in Prešernovo Bogomilo. Tudi Ivana d'Arc je zamaknjena — a kdaj? V igri tega ne vidimo, in kar dela Devica Orleanska, dela pri polni zavesti, ona je posredna povzročiteljica vsega, kar se zgodi. Ne delajo drugi zanjo, sama dela, ker je bitje iz mesa in kosti. To je prezrl Kristan. Ivana dela tako, ker hoče tako, in volja je dramatična, Ljubislava pa govori, ker mora tako sanjati, in taka omejitev dejanja je kvečemu pomilovanja vredna kot vsi atavistični junaki, ki so dedno obremenjeni ..., ni pa dramatična.

Prešernova Bogomila pozabi tudi ljubezen do Črtomira, ki prejme krst. A zakaj? Ker je spoznala ničnost življenja: »Odločeni so roži kratki dnovi.« Ker hoče s tem samozatajevanjem služiti Bogu in novi veri, zavrne Črtomirovo ljubezen. A Ljubislava? Tudi ona govori:

Ljubezen nosim v srcu za človeštvo
in bogu služim, dekla preponižna.
Peklenska izkušnja me ne moti. (115.)

A kako globoko psihološko in filozofsko podpre Bogomila svoj: »Bogu sem večno čistost obljubila.« Pri Kristanu pa bi zastoj iskali za Ljubislavino početje in govorjenje vzroka drugje kot v hysteriji. Pa tega boleznega duševnega pojava Kristan ne omeni nikjer. V tem zmislu je ocenil Ljubislavo tudi »Dom in Svet« 1906, 250: »Iz obeh teh devic je vzel pisatelj nekaj potez in pridejal nekaj svojega. Konture pa, ki si jih je izposodil, se ne dajo spojiti v Ljubislavi: Bogomila uči vero ljubezni, pojmujejočo vero v Boga kot svoje vodilo, ki je višje od njene lastne ljubezni. Devica Orleanska pa se žrtvuje za svoj narod in je v svoji zamaknjenosti agresivna in delavna. To dvoje je rabil Kristan, da sestavi Ljubislavin značaj, in vrhutega je pridejal neko zamaknjenost. In tako je postala Ljubislava nerazumljiva in ne more zbuditi simpatije. V tem, da kristjan ubije Ljubislavo, simbol ljubezni, ki jo hočejo pogani maščevati, je Kristanova tendenca: krščanstvo mu ni vera ljubezni, ampak od novodobnega poganstva pričakuje, da bo premagalo krščansko vero in ustanovilo nov raj bratstva in svobode.«

Zato nam ne preostane nič drugega kot to, da čitamo Kristana samega, namreč Bistromirov govor (str. 69).

Bistromir:

Brezpomembna, smešna radovednost —
Hudournik dere z divjo silo,
po pečinah bobnajoč in grmeč, tuleč,
v pesek zemlje, skalo, drevje lomi,
kar zadene, pokonča, uniči —
in že prve kapljice škode v dolino
že dosega votli grom domovje vaše,
še en hip in besno morje se zapeni
po dolini tihi in pogoltne vse . . .
Klepetava radovednost pa vprašuje:
Kje izvira nenavadna reka?
Pa zakaj pač teče ravno tukaj? —
Za vprašanjem se vrti vprašanje . . .
Hudournik prihrumi v dolino
pa pogoltne vas in radovednost!

Brezpomembna smešna radovednost! Če vzroka ni, konstatirajmo fakt in vzemimo dejstvo na znanje. To je sicer argument, ki je jako poceni, ki stane samo nekaj dobre volje, a pri presojanju umetnosti se psihologiji ne smemo ogniti z zofizmi, kakor: »zato, ker je tako«.

Ljubislava, zamaknjenka, ne pozna krščanstva v ničemer drugem kot v tem, da pridiguje ljubezen. To pa — samo to — pa ni krščanstvo! To je pristranost! To ni objektivnost! Zato prav pravi »Slovenec« (ibid.): »Ljubislava mu je simbol neke splošne vere ljubezni in bratstva.« Potemtakem je Ljubislava — simbol humanitete. Zakaj pa je pisatelj, če je hotel »človekoljubje poveličevati«, vpel Ljubislavo v boj za vero — za krščanstvo. — Tako naj si razlagamo Ljubislavo, kakor hočemo, in naj imamo še tako dobro voljo: Ljubislava je in ostane nemogoča in nerazumljiva figura.

Pač pa je važno sedaj dejanje, ki je razpleteno krog Ljubislave:

»Vsa Kristanova drama trpi za nedostatnostjo dejanja; oseb vidimo na odru dosti, a večina teh oseb ne ve, kaj hoče, ne ve, čemu jih je pisatelj pozval na prizornico. In še tiste, ki imajo nekaj vloge, so preveč pasivne.« »Lj. Zv.« 1906, 251.

»Predpogoj za vsako dramo, da uspe, je ta, da je igra dramatična. Če pa že ni dramatike, mora v skrajni sili priskočiti na pomoč teatralika. V 'Ljubislavi' pa ni niti dramatike, niti teatralike. Dejanja je bore malo, skoraj bi rekel nič. In še to malo dejanja se vrši, nobene zapreke ne najdemo, nobenega konflikta, in drama se bliža tako h koncu brez notranjih vzrokov, ki bi dejanje gnali naprej. Slednjič pričakamo konca po dolgi poltretji uri in po dolgih, dolgih dialogih.«

»V igri sami nismo zapazili prav nobene tehnike. Kako mučno je za nas gledati vse vaščane na odru, stoje in ne vedo, kaj bi delali. Tri osebe govore, ves drugi ensemble pa posluša.« »Dom in Svet« 1906, 250.

A tudi kljub temu malemu dejanju, je vendar ideje veliko, ideje toliko, da je ni mogoče prikriti in da sili na dan glasno in kričeče, tako da je cela stvar vsiljivo tendenciozna. Če vemo, da se je prvotni naslov Ljubislave glasil »Za staro vero in svobodo!«, nam bo marsikaj jasno!! Verski problem se rešuje kot v Lesingovem Nathanu, seveda ne na tako klasičen način. Bolj ponižno, kot smo Slovenci sploh bolj ponižni! Ne gre tu pisatelju za temelje, ne gre za objektivnost, ampak gre mu — zoper krščanstvo. Staro pravilo pa se glasi: »Luč in senca naj bosta pravično razdeljena!«

Poglejmo! Devet poganov in dva kristjana. Pogani so vsi vseskoz simpatični, »pošteni, odločni« in imajo same lepe lastnosti. A kristjani?! Winnimundu zapiše pisatelj: »govori fanatično« (15).

Torej fanatik, in kot tak izgubi takoj naše simpatije. Govori vseskozi »fanatično«! Medtem se ravno tako početje poganov imenuje »odločno«! In Gottwalde? Konvertit je, krščen pogan, ki mu krščanstvo ni prav nič mar. Govori samo o ženskah in sam pove:

Kaj mar mi je krščanstvo in poganstvo
v tej uri, ko mi kri gori in mozeg. (35.)

Rad bi takoj vrgel od sebe novo vero in postal pogan, samo če ga bi Ljubislava hotela ljubiti. Še več! Sam se ponudi, da bi izdal kristjanski tabor (str. 84), če mu dajo Ljubislavo za ženo. Čuti in ravna vseskozi pogansko. Pogani so angeli, a Gottwalde je morilec, on -- kristjan zabode Ljubislavo. Taka je pisateljeva objektivnost v risanju sence in luči. Na eni strani ni sence, na drugi — ni luči.

Ne rečem, da med kristjani Gottwaldov ni. — A če hoče vse kristjane istovetiti z njihovim edinim zastopnikom Gottwaldom, je to ravnotaka literarna neobjektivnost kot bi bila, če bi bil edini zastopnik poganstva — lopov skozinskoz. Jaz bi Gottwalda kristjanom pustil brez ugovora, če bi bil eden od desetih kristjanov. Tako pa je sam! Vse, kar govori o kristjanih, je odurno; nobene, niti ene lepe poteze ni na njih. Škofje vsi zahrbtni! Krščujejo tako, da ljudi z meči gonijo v reko, kjer jih polovica potone! (20.) Izdajalci in strahljivi vojaki so — krščanski vojaki. In še to! Krščanskim vojakom (Nemcem) pravi »krščanski« vojaki, poganom pravi »slovenski« vojaki (92). Zakaj ni pisatelj dosleden, zakaj ne piše: krščanski — poganski — ali pa nemški — slovenski. No, pa saj poznamo »brezdomovinstvo« krščanstva! Ali ne?!

Kristan stoji popolnoma na strani poganstva; tega mu niti v sanjah ne bi očital s političnega stališča, s stališča umetnosti mu to »objektivnost« očitam — saj se tudi igra konča s prospekti v »Pogin kristjanom! V boj!« (117.)

Ljubislava, prorokinja ljubezni, stoji v sredi med obema tabo-roma, preje poganka — sedaj kristjana. A noben tabor se najbrž s parlamentarjem, ki stori vse, kar sploh stori, iz histerije — ne bo zadovoljil! Umetnosti se kar tako hitro ne zadosti in zato ima liberalno glasilo »Sl. Narod« čisto prav — če pravi dne 9. marca 1906, 56: »Junak v drami mora biti eminentno aktivna, a ne zgolj pasivna oseba; zato je tudi tip glavne junakinje Ljubislave ponesrečen.«

Samo še nekaj pripomb k tehniki. Pripovedovanja je silno veliko, čita se drama kot povest v verzih, ne kot drama; moraliziranja in filozofije je več kot preveč, »Posamni prizori imajo bolj epičen nego dramatičen značaj.« (»Sl. Narod« 9. marca 1906, 56.) Dramatičnega konflikta ni v drami nobenega, namesto tega pa dosti idej. Dejanje je tako ubogo, da komaj zadostuje za eno dejanje, kaj šele za večdejansko dramo. Tam pa, kjer bi se res dalo ustvariti nekaj lepega, res dramatičnega, tam izpusti pisatelj nit iz roke, dasi je včasih lepo naravnana.

V tretjem dejanju se zbero vsi pogani, da sodijo kristjano Ljubislavo. Njen oče Lubičan mora kot starejšina občine soditi »lastno kri« svoje hčere — a ravno to sodbo, ki bi bila vrhunec dramatiške napetosti, prepreči pisatelj s tem, da se napove kristjanom boj in pri tem vsi pozabijo na sodbo, radi katere so se pravzaprav zbrali. Koliko duševnih bojov pri očetu in pri hčeri bi lahko vplel pisatelj! Pa je pozabil na to.

Vsak, kdor je objektivni, mora Kristanovo dramo kot tendenčno delo idejno obsoditi, ker ni objektivna in tehnična, ker je glavni značaj nemogoč in ker dejanja sploh ni. Srečno se je temu izognil neki kritik s tem, da robanti nad publiko, a o premieri sami kot taki molči. »Slovan« 1905/1906, 158: »In z zaničevanjem in s pomilovanjem prenasičeno zro na ves tantalski napor naših literatov, obračajo jim hrbet s podlimi gestami, obenem pa lažnivo in hinavsko javkajo, da v naši izvirni dramatiki ni napredka. Nič bodrila, nič uvaževanja. Ljudje, ki niso prečitali niti celega Prešerna, obupno nevedne, a židane dame, ki niso sposobne napisati niti najkrajšega slovenskega pisma, osebe absolutne literarne in umetniške ignorance, a posestniki debele, nezaslužene mošnje, izrekajo pri nas nad literarnimi deli z največjo ošabnostjo uničevalne kritike, malokdaj celo nad docela jim neznanimi, nevidnimi in nečitanimi deli! Človek bi jokal ali besnel.«

Ali ni to spretna šahova poteza!?! Za naše razmere značilno! Ne glede na agitatorično tendenco igre, ne glede na popolno psihično nemogočo Ljubislavo, moramo pa priznati, da je pisana drama z lepim jezikom in pesniškim poletom. Verzi so do skrajnosti upiljeni in teko gladko in neprisiljeno in vendar niso nikjer banalni, vsekdar polni misli. Pesniške podobe so lepe, in kar je glavno, na pravih mestih uporabljene. Nikjer ni v slogu nič robatega, nič prisiljenega. Znano je, da najlepši in najelegantnejši verzi stanejo pesnika največ truda. Koliko truda je nakopičenega

potem na teh 117 straneh. Bil bi vreden boljšega predmeta. — Dejanje je zgodovinsko, a le v toliko, kolikor je zgodovinski fakt pokristjanjenje naših krajev. Ta del kulturne zgodovine še čaka na mojstra, ki ga bo obdelal. Veliko bo delo, kdor bo to epoho dramatično obdelal; študirati bo moral kulturno, cerkveno, slovansko in nemško zgodovino, če bo hotel podati resnično in objektivno sliko. O tej dobi, kateri je enaka le še protestantska doba, žal nimamo še potrebnih preddel, nimamo še zanesljivih in kritičnih virov. Ko bomo dobili te, potem naj se pesnik loti tega dela — a delo bo titansko. In če se bo držal resnice, ne bo rekel: »Kjer križ zasveti, bliskne kmalu meč!« Ampak videl bo, da boja med Nemci in Slovenci ni povzročilo samo versko nasprotstvo, ampak drugič narodna razlika in tretjič kulturne difference v interesih in značajih obeh narodnosti! — Tako bo pričala zgodovina. Saj vemo, da se stari Karantanci zato tako dolgo niso hoteli pokristjaniti, ker bi se morali obenem ponemčiti in ker bi morali sprejeti obenem tujo kulturo.

Te tri elemente bo moral pisatelj te drame sondirati, študirati, kombinirati in iz njih bo nastalo krasno delo. Takrat se ne bo samo križa držala kri, ampak tudi poganstvo se bo pokazalo v svoji nemoči in hibah. Nikar ne bodimo nacionalni šovinisti, ki na račun narodnosti odpuščajo največje grehe! Bodimo objektivni in pravični!

Kdor pa bo napisal po virih dramo tistih časov, tisti bo Slovincem to, kar je Nemcem pesnik Wallensteina — nepristranski umetnik.

»Erazem Tattenbach« je žaloigra v petih dejanjih, ki jo je spisal Prokop, to je psevdonom za dr. Ivana Robida. Pripomniti pa moram, da drugo dejanje ni njegovo, ampak da je isto spisal po naročilu tedanjega urednika »Dom in Sveta« dr. Lampeta, Anton Medved.

Erazma Tattenbacha in zgodovino te zarote je obdelal že preje Josip Jurčič v obliki zgodovinske povesti (Jurčič: Zbrani sp., 7. zv., str. 125). Jurčič se je držal vestno zgodovine in na podlagi zgodovinskih faktov je narisal Erazma kot častihlepnega in visoko letečega plemenitaša, ki v moralnem oziru ni drugega kot lahkoživec in ki postane zarotnik vsled svoje častilakomnosti. Katarina Zrinjska pa ga podžiga še bolj in ravno vplivu žene se posreči,

da pridobi Erazma popolnoma zase. (Jurčič IV. zv., II. pogl., 135.) Častilakomnost, želje po oblasti, moči, veljavi, gospodarstvu — to so svojstva, ki morejo nadomestovati (čeprav ne nadomestiti) rodoljubje v velikih početjih.

In to je Katarina Zrinjska razumela. Poznala je moža, ki je bil na slovenskem Štajerskem dovolj vpliven, da ji je mogel pomoči; ne po naravi nagnjen, vendar pridobljiv, ker je imel prav zgoraj omenjena svojstva. Leta 1660. ob sijajni priliki, ko so velikaši in ljudstvo cesarju Leopoldu I. v Nemškem Gradcu prisezali vernost in zvestobo in kjer je bila z možem in bratom Franom Frankopanom tudi ona, je spoznala Erazma Tattenbacha. Ta je imel ta čas šele dvajset let, a je bil že dve leti oženjen z Ano Terezijo grofico Forgačevo! Njegovo ljubimkovanje z nevesto svojega tajnika Ribelja, ki jo je zapeljal, je pa napotilo Riblja do izdajstva, kateremu je pripomogel še baron Juri Losenstein. Tako pade Tattenbach kot žrtev svojih ljubezenskih spletk.

Seveda junak, ki ravna iz nelepih motivov, kakor zakonska nezvestoba, slavohlepnost itd. ne more biti junak za dramo, kajti ta nam mora biti simpatičen. Zato je Prokop nasproti zgodovinskemu sporočilu napravil iz Tattenbacha pesniški značaj, vrlo simpatičen, kar opravičuje v predgovoru k igri. (»Dom in Svet« 1891, 5.)

Kakor smo omenili, napisal je Jurčič roman po tej snovi. Povest prvega slovenskega pripovedovalca sloni na zgodovinskih tleh. Tattenbach je risan, kakor ga riše zgodovina. Dogodki, tam opisani, vrše se kakih pet let in na raznih krajih. Dramatik se mora gibati v tesnejših mejah nego povestničar, bodisi glede na čas, bodisi na prostor. Ima pa zato več drugih pripomočkov, katere lahko rabi, da stavi gledalcem prave slike iz življenja pred oči. Nečemo tu tajiti, da se v tej igri ni trudil niti pisatelj, niti urednik, da bi naredil razvoj preveč zapleten; kar je preveč zavito, zavozljano in umetelno, tudi ni jasno in dobro. Za list ni smela biti igra dolga, da ni naposled vedno le ista tvarina v vseh številkah. Toliko se nam je zdelo potrebno, preden podamo igro samo.

Oglejmo si sedaj Tattenbacha v drami, torej ne zgodovinskega junaka, ampak figuro pesniške intuicije. Tattenbach postane zarotnik vsled tega, ker nemška vlada na Dunaju zatira Slovence in Slovane. In proti temu germanizatoričnem momentu se bojuje Tattenbach. To je motiv, ki je lep, in ki razloži Tattenbachovo

zaroto. V romanu Tattenbach Slovencem sploh ni naklonjen in tam deluje vedno Katarina Zrinjska, ki vodi vse ideje in vodi duševno celo vstajo na to, da je vstaja odpor proti Nemcem, torej boj za narod. V romanu Tattenbach ne govori ničesar o tem, v drami ga pa sili Zrinjski k zaroti pod pretvezo:

Le meč razseka nemške nam okove,
le meč odtira tujce iz dežele,
le z mečem pridejno v cesarski Beč. (I., 4.)

A Tattenbach se ni koj vdal, on ni maral boja proti cesarju, ampak samo proti krivici; a povedo mu, da ga je nekdo očrnil pri cesarju, in to boli Tattenbacha, boli ga, da je njegovo pošteno ravnanje nezasluzeno osumljeno:

Zatorej mislim, da takoj je javil
ter Leopoldu me očrnil zlobno.
Tako že cesar sumi! To boli,
če krive ti podtikajo stvari! (I., 6.)

Ko divja v Erazmu vsa bol prizadejane mu krivice, kuje Zrinjski iz njega jeklo. Zakaj dobro ve, da je Tattenbach mogočen in bogat in rad bi imel takega zaveznika. Zato sili vanj:

Nu Tattenbach! kaj se še obotavljaš?
Kaj še preišljaš? Bodi mož, udaj
se nam, ker vsi smo misli ene te:
osrečiti domovje in svoj narod;
saj sveta je ljubezen domovinska,
in sveta domovini je svoboda.
Pogumi, moj Tattenbach! ne omahuj!
Udari s to desnico na moj meč,
pokaži, da si vreden vojvodstva!
Če cesar knežje ti ne da časti,
pribori sam si žezlo z močno roko. (I., 6.)

Tattenbach pristopi, a ne k vstaji, on hoče le zveze in skupnega delovanja v svrhu, da skupno manifestirajo za svoje pravice pri cesarju:

Le v skupno krepko tirjajmo besedo. (I., 6.)

Tako so ga pridobili zase; ko je podpisal listo, ni mogel več nazaj in sedaj so ga prisilili, da je šel z njimi. Prigovarjali so mu, in še celo vseskozi pošteni in zvesti Gallus mu je prigovarjal:

Rešitelj ste rojeni naš. (III., 2.)

Tattenbach, babjeveren kot sploh vsi mogočneži tedanje dobe, je zaupal astrologiji in Gallus mu je prorokoval vso srečo:

Res, v grozni luči Mars se je žaril,
 a svit ga Venerin je presijal.
 Kri bode tekla, — mnogo pač bo ran:
 A vi ne omahujte, grof! Saj stvar,
 katero branite, je dobra, prava:
 Svoboda drage domovine naše. (III., 2.)

Po tem prorokovanju še bolj okrepljen v svojih načrtih, je zabredel s svojimi mislimi še globlje v zaroto.

Tudi v romanu igra prorokovanje stare čarovnice in lahkovernost Erazmova važno vlogo (VIII. pogl.). Prokop je poglobil ta motiv, zakaj malo verjetno je, da bi se visok gospod ponižal do »coprnice«, pač pa je verjetneje, da veruje Tattenbach zvezdam, saj še Wallenstein in cesar Matija nista bila drugačna. Vrhutega je v tem tudi karakterizirana cela doba. Žena Tattenbachova, ki slutí o zaroti, ga svari, zakaj temna slutnja jo plaši:

»Rotim vas, odstopite od zavezel (IV., 5.)

A Erazem, zaupajoč v svoje poštene namene, se ne zmeni za njene prošnje, pač pa jo tolaži, češ saj se ne bojujem zase, ampak za svoje:

In če dobim — saj Vam dobim in sinu
 da, da —, očeta bo slavil sin — knez (III., 8.)

A Antonija ne odjenja. Ni ji za slavo; njej je za tiho rod-
 binsko srečo:

O, da vrnili bi se prejšnji dnevi!
 Pustite Ogrov zvitih zle nakane!
 Saj smo mogočni, smo bogati, srečni,
 za srečo meni Vas samo je treba.
 Erazem, tu soprogo nate zvesto,
 in dete drago naj ima očeta. (III., 8.)

In ko mu pove, da Zrinjski in drugi zarotniki iščejo le sami sebe in da jim je on le orodje, ji odvrne ponosno:

Naj vodi tudi Zrinjskega in druge
 pohlep časti, bogastva in moči,
 jaz hočem le ponižati do tal
 ohole glave dvornih svetovalcev! (IV., 5.)

A ko izve, da je Zrinjski začel vojsko brez njegove ved-
 nosti, tedaj zakliče:

Gorje! Tak ni bil moj namen nikdar.
 Že bojna tromba kliče — v obrambo me,
 kot mislil sem — ne nad sovražnika,
 marveč — nad vlado dunajsko — cesarsko! (III., 9.)

A prepozno je. Iskra je užgala požar! V srcu bi šel rad nazaj, a ne more več. Preveč so ga omrežili in sedaj spozna bridko usodo »mitgefangen, mitgehungen!« Sto noči je premišljeval o tem, kako dobiti Slovincem pravic — a nakrat mora uvideti, da z mirno besedo ne bo ničesar opravil in zato resignirano potoži:

Kar marno sem snoval noči stotero,
tega ne morem v hipu opustiti. (IV., 7.)

A našel se je izdajalec . . . Prišli so vojaki in ga pograbili seboj v ječo. Ko opisuje Jurčič v XVII. poglavju aretacijo Erazmovo v Gradcu, je Prokop vsled koncentracije kraja izvršil to v lastnem gradu. In tako hira Tattenbach v ječi — na smrt obsojen. Tolaži ga žena. — A on ve, da zanj ni rešitve, zato ne skrbi več zase, ampak za otroka:

Ne uči ga sovražiti ljudi,
ki so mu v zmoti otca umorili,
odpusti tudi ti jim, draga moja!
Vzgojaj ga v dobrem, kot si ga doslej . . .
Ne plakej, ljuba žena! Bodi mirna! (V., 5.)

Ob tej uri bridkega slovesa mu da lastna soproga najlepše izpričevalo z besedami:

Razžalil ti bi kdaj me, blaga duša,
ki blažje svet imel ni in ne bo? (V., 5.)

Ob koncu drame zakliče Gallus, kot da je prelita kri nedolžna:

Hudobnih src je on nedolžna žrtev. (V., 7.)

Takega je rabil dramatik junaka, zato ga je orisal tako. Vse nelepo, vse sence je odstranil, samo malo plašljivosti mu je prisodil; vendar se Tattenbach bralcem nikdar ne pokaže sam v teh lastnostih. Samo drugi sodijo tako o njem. Tako mu izpočetka niti ne marajo izdati vseh svojih načrtov, ker se boje, da bi Tattenbach ne hotel pristopiti k zaroti, če bi izvedel vso resnico.

Rakovcij: Mar mišliš, da je plašlivec on?

Zrinskij: Tako ne mislim! Strah ga ne odvrča.
A vest mu ne pripušča, da
nezvest prelomil bi prisego njemu sveto. (I., 2.)

Frankopan: Reči pa važne rajši vse sami uredimo;
Erazem ni zato, preneodločen je
v ravnanju svojem. (I., 2.)

A grof? kako nestalen je, mehak!
 Vsak vetrič nagne ga lahko na stran,
 Vihar pa strl ga bo v ničeven prah,
 Kaj čakam tu? Nekdo prihaja — stoj! (III., 5.)

Vendar o teh lastnostih Tattenbachovih samo slišimo, vidimo jih ne. Junak pa, ki je premehak, pa ni dober za dramo, kot sploh ni za velika dejanja. In tako po moji sodbi Tattenbach sploh ni dramatičen junak.

Tattenbacha pa to izsili v zmoto. Nakrat je bil omrežen, kot brez volje so ga pridobili. Tak pa ne sme biti junak; zakaj biti mora močan, sam mora hoteti in sam delati. Tukaj pa je le igrača v rokah drugih zarotnikov. Jurčič je njegovo dejanje krasno motiviral s častihlepnostjo — ta motiv je Prokop opustil; Jurčič je motiviral nadalje z ljubeznijo Erazmovo do Katarine, ki je bila duša cele zarote, — v drami Katarina sploh ne nastopi in se je sploh ne omeni. Dočim je izdajstvo Ribljevo prav dobro motivirano s tem, da mu je Erazem uničil nevesto, je Prokop opustil ta motiv, zato ker njegov Tattenbach sploh z ženskami ne pride v dotiko, zato tudi ostane njegova žena pri njem do zadnjega, medtem ko ga v romanu radi nezvestobe zapusti.

Dasi pravi sicer Prokop v uvodu, da ne mara zapletenega dejanja, sta vendarle za tragedijo edina elementa, ki ju nahajamo v drami, preslaba in premala za tragedijo.

Prvi element je »Tattenbach«, angel brez senc, igrača v rokah zarotnikov; drugi element pa šablonski intrigant izdajalec Janko Weiler. Na ramo tega moža je zvalil Prokop mutatis mutandis vse Erazmove grehe iz romana. Weiler nadleguje Erazmovo ženo in ko dobi od nje košarico, nalaže Erazma, da ga Antonija vara z drugim, in jo hoče tako pred možem očrniti. Ta košarica, ki jo je dobil, je prvi vzrok sovraštva pisarja do Erazma, ki ga vodi do izdajstva.

Drugi vzrok je nacionalni moment. Weiler je trd Nemeč in kot tak sovraži slovenske kmete, katerim je nekak predpostavljenik.

In rod Slovencev — trn ti biva v peti,
 Ni res li, da groziš se grofu še,
 ker kmetu je pravičen ter ga ljubi.
 Ni res li, da tiščiš le z nemštvom kmete,
 domač pa naš sovražiš jezik ljuto? (III., 3.)

Boli ga, da vidi ljudstvo v Erazmu svojega brata, ki ravna lepo tudi s kmeti:

Kar se pa Tattenbacha tiče, veš,
kako prijazen je do vseh. Raduje
med svojim ljudstvom se, kot da mu je
po rodu vsem enak. (II., 2.)

Kot nacionalnega zagrizenca ga boli najbolj beseda Tattenbachova, ko ga nekoč zavrne:

Zaničljivo govoriš
o kmetu, Weiler, vedi, da je baš
on tisti, ki redi v obličja potu
naji oba in drugih sto. (II., 1.)

Tretji moment Weilerjevega sovraštva do Tattenbacha je njegova lakomnost po denarju. Že v prvem dejanju mu ponujajo zarotniki cel grad za plačilo, če Tattenbachu ne izda vseh njenih namer.

Ha, zlat drobiž je vreden vse časti. (II., 4.)

In kot zadnji moment pride v poštev razsodba Tattenbachova pri ciganki, ki prosi za otroka, ki mu je pisar oče, njemu v neprilog.

Tako je imel človek njegovega značaja dovolj vzroka, da je izdal Tattenbacha, čeprav ne sam, ampak po plačanem ciganu. Mož, ki je lagal o grofici, ki je lagal nalepem o Markovi nevesti:

Veliko drugega ne vem, a to,
da je pri grofu včeraj sama bila;
ko stopil nepozvan sem v sobo mu,
držala sta si roko v roki — znaš! (II., 2.)

na tako nesramen način, je pač zmožen, da je iz maščevanja o Erazmu povedal — resnico.

Edino tadva motiva je porabil Prokop. Vseh konfliktov in globljih motivacij se je ogibal. Če pomislimo, da je bil pisatelj takrat, ko je dramo spisal, šele abiturient, razumemo, zakaj se je izogibal težjim zapletljajem.

Pravega viška bi v drami zaman iskali, ker višek nastane le tedaj, če se dejanje z elementarno silo osredotočuje na eno točko. Zarote sploh ne vidimo na odru, samo slišimo o njej govoriti; kako vse drugače je v enakem slučaju postopal Medved v »Za pravdo in srce«. Tako pa moramo še enkrat ponoviti, če ni duševnih konfliktov, mora biti vsaj dejanje, dejanje in še enkrat dejanje. Tako pa je Erazem pravzaprav bilka, zbirka vseh dobrih lastnosti, a odločen ni, in sam ne dela ničesar, samo pusti, da se ž njim nekaj vrši. Edini moment retardiranja je označen jasno v

IV., 6., ko ga svari menih, zaupnik Zrinjskega, češ da naj se umakne, dokler je še čas.

Kakor ni prav, če riše pisatelj ljudi, ki nimajo nič dobrega na sebi, tako je tudi Erazem Tattenbach živ dokaz tega, da se junaki, ki bi bili popolni, ne smejo risati v drami. Oba ekstrema sta za umetnost naravnost uničujoča. Če se je hotel izogniti pisatelj različnim epizodam, mu ni bilo treba iti tako daleč, da bi napravil iz junaka otroka, ki ne ve, kaj hoče, kam gre, kaj dela. Če preberemo v Jurčiču (str. 142) Erazmov nastop in njegovo sodbo o kmetih: »Ta komedija s kmeti in pokmetenimi popi, ki mi jo napravljate zdaj tukaj, zdaj tam, je res precej dolgočasna, gospodje,« pravi Tattenbach, ko je bil sam s svojimi drugimi.

»Ali potrebna,« odgovori Vukovački. »Ako hočem, da ob pravem času z veliko močjo udarimo, moramo ljudi pridobiti, da vstanejo za nas.«

»A jaz bi rajši videl, da to pridobivanje opravite sami, meni se gnusi.« In če primerjamo to z ravno obratno lastnostjo Erazmovo pri Prokopu, potem vidimo, da sega tako idealiziranje predaleč. Noben človek ni popoln angel, kakor tudi nihče ni popoln vrag, še solnce ima pege!

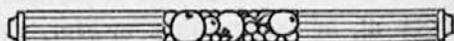
Če je pa že nedopustno hiperidealiziranje ali pa hiperrealiziranje v umetnosti sploh, je pa to pri zgodovinskih igrach še manj dovoljeno, posebno če karakterizacija pisateljeva bije zgodovinski resnici v obraz. Tako daleč ne sega Lessingova licencija, če niti v toliko ne odgovarja zgodovini, da bi lahko rekli: »Saj je junak zgodovini vsaj malo podoben.«

Tako Prokopov Erazem Tattenbach ni niti vsebinsko, niti glede značajev drama in česar ne pokvari »hiperidealiziranje«, pokvari to, da se o vsem važnem samo govori, govori in še enkrat govori.

□ □ □ □ □

Dr. Štor naznanja v »Sl. Narodu« (18. marca 1901), da je dekan Vesel zapustil med drugimi tudi izvirno slovensko dramo »Droh«. O tej igri pa se izvzemši tega naznanila ni čulo pozneje ničesar več.

To je vse, kar imamo na polju klasične drame in tragedije.

Iz Kastelčeve zapuščine.

Objavlja Ivan Grafenauer.

(Nadaljevanje »Na posipu starega grada«.)

- Str. 6. 45 (7) Kje? — Pa kaj bi let' po prahu
 Po mogožnosti sprahval?
 Pognil glavo fi tud strahu,
 Hudi grad, ker fi strahval!
- 50 Vfakmu pride dan plazhila
 Pred al potler, gotov' je;
 Bog je vkasal — oklenila
 Je pogimba tebe fe.
- (9) To, grad je sdaj tvoja shetev
 To plazhila prelepé;
 55 De rotenje, ferd in kletev
 Se po tvojim grob podé.

(Zhutovi na) **Ipomlad.**

- (1) Al' dremlem? al' spim?
 Pojemlem? — Shivim?
 Me fanje obdajajo
 Al' smame sprehajajo?
 5 Al' v' raji shivim?
- (2) Kak' giblje se vse
 Vse sible, maje;
 Vse novo preftvarjeno
 Po rajlko presharjeno
 10 Shivi in zvete.

(Nadaljevanje.) V. 45. let prečrtano, zgoraj: kd o. (K.) — V. 49.—53. občrtano. — V. 56.] popr.: Se po grobu ti pode. — Na strani ob posameznih kiticah so številke (K.?), ki značijo novo razvrstitev, tiskal sem jih v oklepajih. — V »Čbelici« slede kitice te pesmi takole: 1, 2, 3, 9, 10, 11, 7, 8. — Samo kitice 1, 2, 7, 8, so še skoro take kot prvotne, ostale so močno izpremenjene. — Ali je Čbelična redakcija Holzapflova ali Kastelčeva, za zdaj še ne morem določiti. —

Zhutovi na Ipomlad. Pesem je tiskana v »Čbelici« I., str. 13.—14. — Opombe: V. 1. Al', al'] s svinčnikom prečrtano in nadomesčeno z Li, li (K.); prvi Li je s črnilom prečrtan; Čb.: Al', al'. — dremlem] popr.: -ljem. — V. 2. Pojemlem] popr.: -ljem. — V. 5. Al'] s svinčnikom Li (K.) — Čb.: Al' — V. 6. Kak] s svinčnikom popr.: Glej Krog (K.) Čb.: Kak' — giblje] -lje. — V. 7. Vfe] s svinčnikom popr.: Krog (K.) — sible] -lje. — V. 8. Vfe] Tak — oboje prečrtano; Čb. Vfe. — V. 9. presharjeno] -sarjeno. — V. 10. in], s svinčnikom: no — Čb.: in. — V. 11. zveto] popr. zgoraj: sheno (H.), na

- Str. 7. (3) Germizhi zveto,
In ptizhi pojo;
Si gnjesdizha snafhajo,
Vefelje rasglafhajo,
15 Nedorshnoft pijo (Ljubesen[j] pijo)!
- (6) Vefela buzhi
Buzhela ferli;
Sladkote posherati,
Medu fi naberati
20 Netrudna hiti.
- (4) Kak' vlashno pihla,
In blashno fhumla
Mi veterz v' gofhavizi,
Po dol' in lepavizi
25 Po roshzah fefra!
- (5) Slatize blifhe,
Vertnize puhte;
Po smlajeni krafnofti,
Po zhihtifhi jafnofti,
30 Vijolze duhte! —
- (7) Obud' fe ferze,
Ne zhudi fe le!
Bogu naj fe blashnifhi
V nebefa sdaj jafnifhi
35 Tud' hvale glafé.

desni najprej s svinčnikom (K.) potem s črnilom: raftó (Prešeren?) — V. 12. In ptizhi] Slavizhi (K. s svinčnikom). — V. 13. gnjesdizha] -za. — V. 15.] popr. najprej s svinčnikom potem s črnilom (K.) Sladkosti (sc. pijo). — V. 17. ferlij hiti (K.). — V. 18. posherati], popr.: -irati; s svinčnikom zgoraj ferklati (K.), zopet prečrt.; — V. 18.—19.] na desnem robu: Poroshizah ferkati — Medu is njih ferkati (H.) — kar je K. zopet popravljal s svinčnikom, a se ne da dobro brati: Po roshizah letati (? ali ferkati?) — vef med jim poferkati. — V. 20. hitij sheli (K. s svinčnikom). — 16.—20.] Na desnem robu spodaj je K. kitico še enkrat napisal: Vefela buzhi — Buzhela, hiti — Po roshizah ferkati — Vef med jim poferkati — Netrudna sheli —; četrti verz je popravil potem še enkrat: Med urno poferkati — in s svinčnikom zopet: Medu fe naferkati. — V. 21. Kak'] prečrtano, zgoraj: U — Čb. Ulashno. — V. 22. In] prečrtano, na strani s svinčnikom, potem s črnilom (kdo?): bre — Čb.: Preblashno. — V. 23. veterz] popr. vetriz. — V. 24.] popr. Po doli, lepavizi. — V. 25.] popr. najprej: [Prijetno kromla] (K.) potem: Me hladno fapla. (H.) — V. 26. Slatize] zgoraj s svinčnikom: Vertnize (K.) — Čb. Slatize. — V. 29. Po zhihtifhi] popr. na levi najprej s svinčnikom (K.), potem s črnilom (H.) Ozhihteni. — V. 31.—32.] popr.: O sbudi ferzé — Ne zhudi fe lé (H.) — potem je Kastelic prečrtal O in vrnil med obudi in serze besedico fe; a prečrtal jo je spet in se odločil za: Se sbudi ferze. — V. 33. blashnifhi] glafnifhi. — V. 35. Tud hvale] Sahvale (kdo?). Spodaj je K.

Str. 8. **Veterzu na vertnizi.**

<p>(1) Ne mami te dofti
Mi veterz s letó.
Vertniza sna sbofti
Te v' ferze hudó.</p> <p>5 (2) Komu bolh toshiti
Teshave ti fmel?
Kdo rane hladiti
Bo tebi hotel?</p> <p>(4) Samaknjen ref siblefh
Po krilizah fe;
Pa glej — Ko fe giblefh
Se rada ras-fpe.</p> <p>(3) V fladkih dihavah
Se ref fladko fpi;
15 Pa kaj? — zhe v' teshavah
Vefelje meni! —</p> <p>(5) Zhe smamlen sdihujesh
Med ternjam leshifh
20 V' flaft' omagujesh
In ranjen terpifh?</p> <p>(6) Gotovo ni vredna
Toljk shalofth flaft';
Goljfiza je vredna
Le ternje nje raft.</p> | <p>Str. 9. 25 (7) Kolj vjolze mi rajfhi
Vefeljhi fefraj;
Nje duh je tud' flajfhi;
Vjolzi pihlaj.</p> <p>Vbosh'za fkrivati
Se mora svefto;
Ker jifhe rasdjati
Jo ftrafthoft fkerbno.</p> <p>(8) Pod germe fe fkriva
Pred fvetam beshi;
35 Solsice preлива
Sdihuje — molzhi.</p> <p>(9) To veterz pojifhi,
In bridko folso
Ji vlashno odbrifhi
In ne! v' nebo.</p> <p>(10) Zhe vmira — pohaja,
Vefeli fe je
Nje roda ni kraja
V' nebfih zveté!</p> <p>45 (11) Zhe tud' bo s-hrumela
Se semlja, — prefhla;
Bo zhednoft zvetela
V' raju neba.</p> |
|---|---|

napisal verze 33.—35. najprej s svinčnikom, potem s črnilom zopet izpremenjeno: Prot nebu naj glafnifhi — Bogu boli jafnifhi — Se hvale glafe. — V »Čbelici« se je odločil za popravljeno prvo verzijo. — Številke (v tisku sem jih dal v oklepaj) pri kiticah je napisal (prejkone) Kastelic s svinčnikom, »Čbeličin« tekst se drži prvotnega reda. —

Veterzu na vertnizi. Kitice 1, 3, 4, 5, 6 so v Čb., I., str. 35.—36., natisnjene pod istim naslovom. — Opombe: V. 2. veterz] popr.: vetriz — 5.—8.] s svinčnikom prečrtano. — V. 9. siblefh] -ljevfh. — V. 11. glej] popr.: hop — Čb.: glej — giblefh] -ljevfh. — V. 13. V' fladkih] Res v lepih. — V. 14.] Se fladko safpi — Čb.: Sladko fe — V. 16. meni] mini. — V. 17. smamlen] -ljen. — V. 18. ternjam] -jem — leshifh] s svinčnikom (K.) in potem s črnilom (H.) popr.: medlifh. — V. 19. flaft'] popr.: hlafti. — V. 20. terpifh] s svinčnikom prečrtano, na desni nečitljiva beseda, s svinčnikom pisana (-fh na koncu je Kastelčev). — V. 22. Toljk] Tol'k — V. 25.—48.] prečrtano s črnilom. — V. 25.] s svinčnikom: Po vjolzi (H.) — V. 26.] Vefel'fhi. — V. 28.] Vijolzi. — V. 25.—28.] Na desni Kastelic s svinčnikom: Po vjolzi raji — Vefelo fefraj — Ni duh nje li flaji — Krog nje mi pihlaj. — V. 29.] Uboshza. — V. 31. jifte] ifte — V. 33.] Na desnem robu Kastelic s svinčnikom: V' germizhe fe fkriva. — V. 37.] popr.: Te vetriz pojifhi — V. 38. bridko] popr.: britko. — Na robu

Str. 10.

Prihod Ipomladi.

	She fit fim bil španja
Posimlkih nozhi;
She fit lenuhvanja
Rasmrasenih dni,	30	Kot veterz lkaklala
Po vejizah je;
In kjer je plefala
Se vfe raszvetè.
5	Kar bukvize vsamem
Tovarh'zo sveftó, —
Mahati jo jamem
Na njivo kopno. —	35	Difhezhe zvetlize,
Slatize lepé
Se ji špod noshize
Kaljiti hité.
10	Kar vlashno je jelo
Pihlat' kolj mené
Prav krafno vefelo
Mi sdel' fe je vfe;	40	Studenzi topiti
Hiteli fo led;
Zvetlize pojiti
Objemat' jih špet.
15	Sdej zhakam in zhakam,
Kaj ftriti ne vem;
Sa biftrihim srakam
Prot' grizhiku grem.		Doline, ravnjave
Se špet selené;
In loke, lepave,
Seleno temné.
20	In glejte! ras grizhik
Hladno perverfhi;
Prelepi deklizhik
Prot' men' fe špufti!	45	Vfe novo preblezhe
Po prasnizhno fe;
Spomladi zvetezhe
Radi fe vfe.
	Oblak je bil krilo,
In sarja plajšhek,
Vefelje pojilo
Je njeni ferzhek	50	Vfe hvalo ji poje
Kar kolj je shivo;
Vfe štvarze po fvoje
Vefelje pojo. —
Str. 11. 25	In ptize fo pele
Soglafno kolj njé;
Od dalezh dihte
Difhave fladke;	Str. 12. 55	Naj, špomlad! velika
Se hvala ti da
Naj zhašt ti in dika
Kupi do neba!

med to in naslednjo kitico je zapisal H.: dieß (sc. verzi 25.—48.) mag aus Mangel an Zeit als Thema einer neuen Arbeit bleiben. — V. 47. zvetela] s svinčnikom: šivela. — V. 48.] s svinčn. popr.: V' nebefih zvetla. — Številke v oklepajih so s svinčnikom zapisane ob začetek vsake kitice, ob 4. kitici se številka 3 ne more več brati, ker je tam papir oguljen, a sodim, da je morala biti tam; 8. kitica pa je s svinčnikom občrtana v znamenje, da izpade.

Prihod Ipomladi. Opombe: V. 1.—4.] Kastelic na desni s svinčnikom: Nafitil fe španja — Predolge nozhi — Jug potil, odganja — Rasmrasene dni — V. 12.] s svinčnikom popr.: Mi sdelo fe je — V. 13. Sdej] popr. s svinčnikom: Sdaj. — V. 26. kolj] kol' — V. 29.] Kot vetriz lkakljala — V. 36. Kaljiti] Kaliti. — V. 50. kolj] kol'. —

Zvetliza mladine.

Ofhabne vertnize		Sdej ternje bodezhe
Je dezhih fadil;	10	Mu sbada ferze,
Vefelja zvetlize		Od rane skelezhe
V' vénze li vil.		Mu liza bledé.
5 Pa spomlad premine		Zhe blisha le sima
In let' le ftori*		Le hujlhi mu je
Od vel'ke vrozhine	15	Pomozhi sdèj nima
Se venz' obleti.		Od reve merje.

Nafajaj li rajlhi,
 Preljuba mladost
 Zvetlizhizo drajlhi
 20 Nebefhko krepof! —

C. Blaž Potočnik (?).

46. Na polovici pole, preganjeni v 40, je zapisal bržkone Potočnik pesem »Spodbod sa krajnlke rojake« (str. 1–2 in 4) ter »Drufhinlka« (str. 3). Na zadnji strani rokopisa je nekdo s svinčnikom zapisal opombo: Vodnik lastnoročno pisal. — Da pisec ni Vodnik, je jasno, ker Vodnik ni bil vaje pisati v metelčici kakor pisec tega rokopisa. Izmed Čbeličarjev je bil samo Potočnik metelčičar, zato mislim, da je on pesnik in pisec teh dveh pesmi. Iz župnijskih uradnih knjig v Št. Vidu nad Ljubljano, ki kažejo poznejšo njegovo pisavo, se sicer nisem mogel do gotovosti prepričati o istosti pisave, a tudi o nasprotnem ne.

Špodbod sa krajnlke rojake.*

Sbudi fe krajnez is dolsega fpanjal
 Vidih ozhaltvo, ko tiho leshi?
 Glaf ti posabljeno ftrafhno rasganja,
 Biti pri takom mu grosno teshi.

* De bijo fe vnèli (prvotno je bil zapisan é v metelčici: é) sa obdelovanje svojiga jesika, sa povelizhovanje pilmenofli.

Zvetliza mladine. Opombe: V. 4.] Je v' vénze li vil. — V. 8.] prej je bilo tu zapisano nekaj drugega, a je zbrisano. — V. 15. sdèj] popr.: sdaj — V. 17. Nafajaj] beseda je zapisana na zradirano mesto. — V. 19. drajlhi] popr.: flajlhi (Čop?). —

Špodbod sa krajnlke rojake. Opombe: Kar je v oglatih oklepajih, je v rokopisu prečrtano. — V. 14. vrèden], prvotno vræden, — V. 16. mozhi],

- 5 Laftnega mnogo ti smiraj podaja;
Vonder pri tebi le flabo ihaja:
Daljolt po ptujim bres mere hitih,
Boljshi fvojino pa vnevar puftih.
- Šlihih le vpiti ga bres dokonzhanja:
10 Šlavno te drujim she dolgo redim.
Šito lem prasnega prisadovanja.
Špomni fe name, to védno shelim!
Bod' pri opombi mi tudi ti zhéden
Potlej mi bodesh zhafti kaj práv vréden.
- 15 Vélh de je Rimljan she naji zhaftil,
Predem fe fvoje mozhi vefelil?
V ferzu fe sjokam, lej, ko pogledujem
Brat moj flovenski kakó bit' priftét
Slo fe framuje flovénzam. Šprizhujem:
20 On mi ne umí, de ga idem otét.
Druj'ga rojafhtva, no druj'ga jesika
Druj'ga flabej'ga zhloveka ga mika.
Varuj fe, varuj fe! Kakor sgubifh
Švojo laftnino, je vezh ne dobifh.
- 25 Naj fe osere, le kamorkol bodi,
Šem al' pa tje, al' pa delezh napréj.
27a [De fe po flave velike]
27 Slave je pot, in po nji fe tud' hodi.
To je praviza sdaj, kakor poprój
Ruf ino Zheh se jno Poljez [oshivlja] oglafta,
30 Sluje v' Evropi pa nikdar ne prafha,
Kaj de je ptujzovo, Krajzu (!) pufti.
Vsdvigni fe, verni fe od nezhafti!
- Jesik flovénki fe lahko obrazha
Šladko da pefem in' gladko povéft.
35 Šlajshi bi Némez prepéval, pa kazha,
Jesik fladkofti je malo fi fvéft,
Laha, Franzosa Kalijopa vodi;
Nemez po potah Virgilja prav hodi.
Vites Turjafhki natihama fpi,
40 Njega rojak kdar ne vé od zhafti

mesto zh je pisec najprej zapisal prvo potezo Metelkovega č: v. — V. 18. flovenski] prvotno slovenski. — priftét], m. fh je pisec prvotno hotel zapisati Metelkov š: ω; prva poteza se pozna. — V. 19. Šprizhujem] prvotno De fprizhujem. — V. 21. druj'ga (drugit)] prvotno drujiga. — V. 23. Varuj fe.] vejica je popravljen v klicaj, naslednja mala začetna črka v v V. — V. 31. Krajzu (!) m. z je hotel pisec zapisati Metelkov c: v; prva poteza se vidi. — V. 32. nezhafti] m. zh je hotel pisec zapisati v. — V. 40.

- Str. 4 Ti pa, ko sərzhno nevtruden le péhahf
 Ino she délahf, mi bodi zhefhzhèn!
 Péhaj fe dalje, de nikdar ne néhahf
 § hvalo rojakov hodiť obdeljèn.
 45 Tvoji nasledniki bodo gonili,
 Kaj de od tebe [fo] s vefeljem dobili.
 Snamnji kasavni te bodejo, laj!
 Smerti otévali [na vek] terdno vsekdaj.

Str. 3.

Druhfinka.

S nemfhkega preťavljena.

- Šaj smiraj tako bit' ne more
 Pod meľzam špremenljivim tod:
 Zhaľ bode, de bode minulo,
 Na semlji kars s nam' je povfod.
 5 Shivelo je, in fe sméjalo,
 She préď nam' vefelih lľudi:
 Njim perť li she poskuwajozhim
 Se pitnik s vefeljem ispi.
 Vefelih lľudi fhop fe bode
 10 Šhe po naf bit' shiv vefelih:
 Shé sdavnaj nam perť poskufivfhim
 Vefélofti pitnik daril.
 Vefeli takole fmo sbrani
 Ter radl fe jmamo zeló;
 15 Poshivljamo f' fvoje shivenje.
 O bod' nam laj smiraj takó!
 Pa vedno takó bit' ko nej moč,
 Dershite vefelje terdó:
 Raskropilo naf de ne bode
 20 She kmal' obfojenje, vé kdo?
 Rastrefeni zhe fmo tud' delezh
 Šo ferza li bliso fhe lé:

Za tem verzom, zadnjim druge rokopisne strani, sledi v oklepaju sledeća podčrtana opomba: (Šem naf fe pod pridene (*pri* je zapisano pozneje nad besedo »pridene« z znamenjem izpušćenja) tudi, kar je na sadnji ftrani). — V. 41. Ti] m. T prvotno d. — Drugi del verza se glasi prvotno: nevtruden moshko she delahf. — V. 42. she delahf] prv.: [fe pehahf, p]; zhefhzhèn, naglas prvotno: '. — V. 43. néhahf] m. é prv. e. — V. 45. Tvoji] m. T prv. p. — V. 47. Snamnji] prv.: Snamnja. — laj] prv. lej. — V. 48. Smerti] prv.: Smerti. —

Druhfinka. V. 7. poskuwajozhim] prv. je hotel pisec zapisati tudi m. zh Metelkov č: v. — V. 15. Poshivljamo] m. sh prv. fh. — V. 16. smiraj] prv.

Nam vřim, de nam vřim bo vefelje,
Spomin, de sdaj dobro nam gré.

- 25 In snidemo zhe fe kdaj sopet
Na poti shivenja ĩpremnit'
Se svednim, fe konez vefel daj
S vefelim sazhétkam ĩtaknit'.

D. Jakob Zupan.

47.—48. Na 1. in 2. strani polovične pole (47), preganjene v 4°, je zapisal Kastelic pesem Zhloveřhki veki (A), na 4. in 2. strani jo je — s svinčnikom — predrugačeno napisal J. Zupan (B); po tem prepisu jo je Kastelic vnovič prepisal na poseben list v 4° (C, řt. 48), a se ni ravnal povsem po B. Na tretjo stran prvega lista pa je napisal J. Zupan dve svoji pesmi. — Prva pesem je je tiskana že v Koledarčku (Mohorjeve družbe) za leto 1862, str. 55.: »Postoji človeřkega řivljenja (iz Zupanove zapuřčine)«.

Str. 1.

Zhloveřhki veki

Uzhen' modrijani, ki fo she pořpali,
řo pořhtam shivlenje lepo prilikvali;
Al vender, kar ĩm jih dosdaj řhe posnal,
řtojiřha nobeden řhe ni imenal.

- 5 Otrozħja nedolřhnořt vefelo pretoka,
Nobena britkořt ĩi sareř ne perpeka,
Pelja fe po ravnim, prepeva, řkaklja,
In ĩjubi le s' rořhzami piřane tla.

- Na drugo řtopinzo mladořt she permaha,
10 Al leřem pa tudi řkulřnjaviz perpaha,
Mladenzhem, deklizhem med řladkmi ĩedmi
Prerad tudi řriřhleje grenke molí.

ĩmiraj. — V. 24. sdajj prv. řdaj. — V. 25. zhej prv. ře. —

Zhloveřhki veki. Opombe: Naslov je izpremenil Zupan (vse s svinčnikom: Pořtoji (zgoraj Preprege) zhloveřhkiřa řhivljenja. C (drugi Kastelčev prepis) je ta naslov sprejel. — V. 1.] B (Zupanov zapis s svinčnikom) Marřkiri fo pevzi, řhe davno pořpali — C ki fo she pořpali — V. 2.] řhivljenja tek pořhtam ĩlepo prilikvali — C řhivljenje fo pořhtam — V. 3.] C Al kar ĩm jih vener dosdej — V. 4. B [Pořtojev] Prepreg nam — C Pořtojev — V. 5. B vefelo pretezhe — C vefela pretezhe — V. 6.] B Nobena britkořt řhe ne řhali, ne peřhe — C jo ne řhali — V. 8.] B Konjizħike, rořhize vedno ĩma. — C Konjizħike ĩjubi in piřane tla — V. 9. drugo řtopinzo] B drugi [pořtojzħik] preprego — C drugi pořtojzħik — řhe] C jo — V. 10.] BC Poj leřem (C Pa leřim) smotnjaviz jo tudi perpaha — V. 11.] BC Mladenzhu, divizi med řladke ĩedí — V. 12.] BC Preredke, pelina (C peljina) obilno gořti. — V. 13.]

- Na tretji ftopinzi fe radi tepèjo,
Teshave sakonfke kolefa savrèjo:
- 15 Perdrushjo fe krishi, tekozhe folsé,
Otrozi, ki filno po kruhu krizhé.
- Str. 2. V' zheterto ftopinzo fe fstaroft perplasi,
S' naduho obdana gerdo fe obrasi:
Al fmert je vosnik; pa le kak in kakó —
- 20 Prepele vfe fstarzhike v' tiho goró?
- Rad tudi otroke, junake pobere,
Kofi jih zvetezhe, vefele rasdere,
Pa vedi: vfe pelje v' deshelo miru —
Zhe to je? — le vosi naf bratez domu!

Pesem, ki jo je Zupan napisal na tretjo stran rokopisa, je natisnjena v *Illyr. Blatt* l. 1830. (Nr. 22, 29. majnika) in še enkrat pozneje l. 1832. rokopis kaže prvotnejše lice, pisan je torej naj-pozneje l. 1830. —

Str. 3.

Franzu I.

nafhimu fvitlimu Zefarju
ozhetu lblankkimu
in
Karolini
nafhi fvitli Zefarizi
o
petimu prihodu
v'
svefto Ilirjo

1.

Juga severja vesilo
Bla fi vedno, Krajna mat!
To Zefarje ti vabilo
Hodit kraje kerfhovat.

2.

5 Jul, Avguftuf, Antonini
In Trojanskih shenfu mil,
Teodosi, Konftantini,
Ot, deshelo nam flovil.

BC Na tretim (*B* tretji) poftoji (v *B* prečrtano, zgoraj »prepregi«) fe konji uprejo — V. 14.] *B* Kolefa teshave ozhetne savrejo — *C* Sakonfke teshave kolefa savrejo. — V. 15.] *BC* Še sbirajo reve, tezhejo folse — V. 16.] *BC* Otrozi po kruhu, seleni, krizhé — V. 17.] *B* V zheterti (popr.: -o) poftojzhik (popr.: preprego) fe fstaroft (popr.: -zhik, potem fstariha) perplasi — *C* = nepopr.: *B*. — V. 18.] *B* Naduha dufhila, gerbé se obrasi: — V. 19.] *BC* Šmert fama vofari, vfe v' hišno eno — V. 20.] *B* Pertira fstaroft fploh v' tiho goró — *B*₁ (poprave) [fploh] trop fstarih do — (dalje nečitljivo) — *C* Pertira trop fstarzhikov v' tiho goro — V. 21. *BC* pobira — V. 22.] *BC* Vefele kofi, zheti-jozhe (*C* zveticjozhe) podira — V. 23. *BC* Vfe vender (*C* vener) perpelje — V. 24.] *BC* Satoraj (*C* Je taka.) le vosi naf, botra, domu! —

Franzu I. itd. Tiskano v *Illyr. Blatt* (IB) št. 22, 29. majnika 1830; poseben natisk kot *Beilage z. Zeitung* št. 42. d. 22. Mai 1832. Gl. Zbornik Slo-

	3.		8.
10	Vfi pa lešem perhrušhijo
V'fredi kervotozhnih trum; 30
Vaju vidi obudijo
Mirnija vefelja fhum.		Rok fe fherti obljetuje,
Franz-Karolino nam dari,
Prul fuhilo ogleduje
Pil popotnika uzhi
	4.		9.
15	Franz ob Vaterloa ljéti
Šhel 's Pariza k' Iliram,
Krajnzi ukajo sprejeti,
Ozhetá Iblanzhanam.	35	Sdrav od naf na Dunaj pride,
Tam bolehati sazhne,
Štrah sa Ozha naf obide,
Moli; trepetalo vfe
	5.		10.
20	Komaj dvoja fpomlad mine,
Franz Karlina v' Sadar gré,
Kranjške Unfhke fpet planine
Nofjo venzhane glavé	40	Bog Karolino nam obvarje
Franza, kralja dobriga,
Petkrat nov'mo Februarje,
Vidmo v' peto Ljubzhika
	6.		11.
	Prejde lun tridesetéro
Franz Evrope da kongref,
Daljsha dni pol drug ftotero
Sbere šandra, Nanda lef		Pred bo Malti, Benezhanam
Ismanjkovalo morjá,
Ko sveft biti Avftrianam
Rod Ilirje prenehá
	7.		12.
25	Bolj Iblano fam fposnava,
Raji vľaki dan imá,
Sima, voda Franzu zdrava,
Dvoru priporozhat sna.	45	Dolgo Franza, Karolino
Shivi nam, Ti, vezhni Bog
Ofrezhuj nam domovino:
Zefar fvéta krog in krog.

Pod to pesmijo je zapisal Jak. Zupan sledečo prigodnico. Na Zupanovo vprašanje v hronostihu, komu je namenjena, ne morem odgovoriti. Hronostih dá letnico 1830.

Varh! Gofposka! firote Mine, moje leftríze!
Reve mater sgubmo v' ognju s ozhetam, leftró!
Brat gre kmalo sa njim, vfe ena groblja pokriva!
Oh sadela naf je roka Gofpoda fveta!
Njim, Dobrotnik! o godu, vfelej, vfe dobro hvaleshnoft,
Vofhit rojaka uzhi: vernil bo fveti le raj!

LIVbi · braVCI · CDo · Vė
Leti · VesVano · IMé?

venske Maticе, V., 147. — V. 6. Beilage (B.) shenfo — V. 9. IB. lefim — V. 13. B. leti — V. 34. Tam bolehati] IB. in B. bolehavati — V. 43. B. Avftrianam — V. 46.] IB. Shivi, Ti, Jehova, Bog! —

49. P *h* i z e, pisane s Kastelčevo roko na listu nekoliko večje 40; a vidi se, da se je rokopis nadaljeval na drugem, neohranjenem listu. Obseg: 1. Shal Krajne po Zojsu Baronu Sigmundu (Čb. III. str. 60.). Razlika (neglede na naglase in ločila): 4 Čb. flavil] rokopis: flovi — 2. Baron Zojs Vodnika (popr. -ov) Mezen (Čb. III. 60.). Razlika: 4 Slovenzam — 3. U metalnikova (Čb. III. 61.). Razlika: op.] Gerlhki podobar is kamenja. — 4. Ameriki najdeni (Čb. III., 61.). — (Str. 2.). 5. Nekdajni pisar memo sedajnega (Čb. III. 61.). — 6. Oltrogar (Čb. III., 62.). Opomba: 1] prvotno: Naj [um] flep, um prasnjuje — popr. kot v Čb. — 7. Zhernjak (Čb. III., 62.). — 8. Kerzhan is Befke, o tergeh v' Šenji, dvakrat Krajnzam (Čb. III., 63.). — 9. Nadgrobje Erasmu (nenatisnjeno): Mihi Erasem tu pozhiva, — Glodal Brune je ftrafhnó: (Konec strani in rokopisa). Na robu opombe s svinčnikom pisane z Zupanovo roko: 1. Nadgrobje: epitař. 2. Erasem: Od roda Desider (?). 3. Brune: nevedne prevsetnike. — Tudi opombe k prejšnjim epigramom je najprej napisal na rob lista Zupan sam, Kastelic je pisal potem preko njih s črnilom.

E. Miha Kastelic.

50. Na polovico pole, preganjeno na polovico, je napisal Kastelic 23 epigramov, ki so deloma natisnjeni v raznih bukvicah »Čbelice«.

1. (Nenatisnjen, prečrtan): Šhe per ferzhnimu fvarjenju
Šerze polje, se sroli oko;
Ali kdo roglanju in tulenju
Rad odpiral bi kedej uho!
2. (Prečrtan. — Kr. Čbelica, V. Muhe, št. 9., str. 93.) Var.: 3] rok. Rasdelena —.
3. (Kr. Čbelica, IV, Epigrami, št. 3., str. 63.) Var.: 2. jih.
4. (Ibid., št. 4., str. 63.) Var.: 2 Odfnil, popr. — el —.
5. (Ibid., št. 5., str. 63.) Var.: 1 vřim — ljudmi] izpuřčeno —.
6. (Rokopis Kr. Čb. IV., Epigr. št. 6.; Kr. Čb. V. Muhe, št. 12., str. 94.) Var.: 1 kej, popravljeno: kje; Rokop. Kr. Čb. IV. kje, popr. ři — 4 Na koncu kot v R. Kr. Čb. IV. vprařaj. —
7. (Nenatisnjen, prečrtan): Bolj ko fe natizhe
Bolj fe ji řpodmizhe.
8. (Kr. Čb. IV. Epigr., št. 6., str. 63.) Brez razlike. —
9. (Ibid., št. 7., str. 63.—64.) Var.: 4 [p]okufim —.
10. (Rokop. Kr. Čb. IV. Epigr. št. 9.) Brez razlike. —

11. Kr. Čb. IV. Epigr. št. 8.) Var.: 1. Le, Čb. Kakó. — 2. Prvotno: Kar ferzé nar bolj shell. — Popr.

12. (Ibid., št. 9.) Brez razlike.

13. (Nenatisnjeno, prečrtano): Materi darove da[m],
V' millih lepo hzher ima[m].

Na robu pa je zapisan sledeči (prečrtani) epigram: Trebuhati poftopazhi — Nar bolj sreli fo klofazhi. —

14. (Kr. Čb. IV., Epigr., št. 10.) Brez razlike. —

15. (Ibid., št. 11.) Brez razlike. —

16. (Ibid., št. 12.) Var.: 1 Prvotno: naj bode kdor li hozhe, popr. kot v Čb. —

17. (Ibid., št. 13.) Brez razlike. —

18. (Ibid., št. 14.) Brez razlike. —

19. (Ibid., št. 15.) 1. Kjer] Ker.

20. (Ibid., št. 16.) 1. Kdo] Kdor.

21. (Gl. Čas, IV., str. 280., št. 19.) Brez razlike. —

22. (Gl. Čas, IV., str. 289., št. 20.) Var.: 4. pridu], popr. -i. —

23. (Nenatisnjen, prečrtan): Le s' Bogam fklenjeno ferzé
Nesmerno vshiva vefeljé!

51. Manjši, posamezni list, ki obsega tri epigrame v distihih. Slog je isti kot v zadnjih štirih Kastelčevih epigramih v drugih bukvicah 'Čbelice', str. 98. — 100. — Na zadnji strani je bil list na levi strani popisani; toda popisani del je odrezan, in samo konci so se ohranili. — Epigrami so tile:

Snotrenje, svunanje.

»Šam Bog vidi ferzé.« — Ker Bogu je famimu vidno,
Škerbi de vrednofti kaj vid'mo na tebi tud mi.

Sedajni narod.

Smirej ni bilo tako? Ni mozh sapopasti naroda!
Li fam vek se mladi; ftara poftaja mladost!

Prijatelj, fovrashnik.

Ljublhi je meni prijatelj; pa tudi koriften fovrashnik:
Uni povej mi kaj snam; ta me flabofti uzhi.

52. Posamezen list v 4⁰, na njem načrt Čopovega nagrobnega napisa, pisan s Kastelčevo roko.¹ Verzija spada med vari-

¹ Seveda bi bil napis lahko uvrstil med Prešernove pesmi, ker pa je prvotni načrt in gotovo tudi marsikateri popravek prejkone Kastelčev, naj stoji tu!

anto *d* (Dom in Svet 1905, str. 742), drugo v »Kastelčevem zborniku«
lic. bibl. ljubljanske (prej Guttmanova last) in ono na nagrobniku pri Svetem Krištofu (e). Glasi se:

Matija Zhóp.

rojen 26. dan Profenza léta 1797.
umerl 6. dan maliga Šerpana léta
1835.

Jesike vse Evrope je uzhéne
Govoril, ki v tem tihim grobu spí;
Umetnosti, neumerjzhe shéne,
Le ljubil, njim le flushil je vse dní;
Mladenzham v Reki, v Lvovu in v Ljubljani,
Netrudin uzhenik, je um vedril;
Ako bi daljši zhalí bli mu dani,
Švoj narod s pífmi bi rasvettlil bil.
Peró saltavi komaj, ltare Šlave
Buditi rod — odnese val ga Šave!

Popravki: 3 le ljubil je, sgubléne — 4] Mu ble fo ure, ki njim flushil ní —. Tako je dobil napis svoje sedanje lice, s popravki vred odgovarja namreč natančno končni obliki na Čopovem grobu.

53. Posamezen list v 4°, preganjen v 8°. Na str. 1.—2. so napisani ‚Sdihleji‘ 1—5 (v bohoričici); na str. 3.—4. pa pesmica Svét (v gajici). Oboje je objavljeno v Kr. Čbelici V., str. 30.—31., oziroma str. 33. —

Variante: Sdihleji 1.): 6] prvotno: Li ne odvsemo, popr. kot v Čb. — 2.) brez razlike — 3.) 3 prvotno: demant is ledú, popr.: demanti 'z ledu — Čb. ima prvo obliko. — 4.) 3 ferbaríte — 5.) 2] prv.: Vse veselje terhlenina — popr. Šlast le fvitla — 3 Peli, peli — 5 Vfa — vfa —. Svét: kit. 1, 2 Veselja — 1, 4 Sarce — Kitice 2 (v Čb.) je v rokop. 4.: 2 Zamakne — Kitica 3 (v Čb.) je v rokop. 3.: 1 Polne stezice (popr. -a -a) — 2 so (popr. je) — 3 Vtrinja — Kitica 4. (v Čb.) je v rokop. 2.: 3 Terta (popr. -e) — 4 Veselo — 5, 4 svitle — 6, 2 Kej — 6, 3 Sarce — 7, 2 Objema 7, 3 žele —.

54. »Nedolshna deklica«. Posamezen listek 8° na eni strani popisan, pesem je pisana v gajici, le naslov je napol bohoriški, objavljena je v Kr. Čbelici, V., 35.—36. —

Variante: V. 3.] nedricah — V. 9.—12. Ta kitica je zapisana na rob z znamenjem, da spada med prvotno drugo in tretjo kitico. — V. 9.] Prv.: Objeto veselo, pop. kot v Čb. — V. 10.] Prv.: Dve kiti

derže, popr. kot v Čb. — V. 11.] Prv.: V nje se zaplelo, popr. kot v Čb. — V. 14.] Nje životik rovan — V. 16. Zošteti —.

55. Muhe, pisane na četrtniki pole, preganjeni na 8°, so skoro brezdvomno Kastelčeve, kar nam dokazuje slog, vsebina in — naslov.

Muhe.

Modri, o[h] povejte! kaj mi je storiti?
 Rad bi ženin se —
 Rad bi prost bil se — (!)
 Ali, oh, oboje ne zamore biti!

5 Ljuba persega zvečer, me ljubiti do smerti zvesto —
 Zjutraj mi pošlje nazaj — enkrat ji drage dari!

Slede trije epigrami, en o debelih duhovnikih, en o nebesih in peklju, en pa o deklici, ki je vzela vdovca.

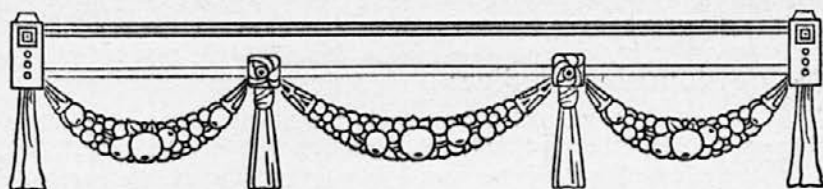
19 Cvetlice, vam blagor na polji!
 20 Vas sončik zbudeva, ogreje,
 Studenec hladan vas odžeje,
 Ve gričike zalšate, doli!
 Za cvetke lepé,
 Vse serca goré!

56. Triolet, pisan na prvo stran posameznega lističa v 8°, je prepis že popravljenega »Trioleta« iz rokopisa IV. bukvic Kr. Čbelice, str. 84., a v gajici. Brez premembe, samo: 8 z mesto f' —. Ta triolet je tiskan izpremenjen v Kr. Čbelici, V., str. 28. — Na drugi strani lističa je pa pisan sledeči še nenatisnjeni precej plitvi triolet (brez napisa), ki je pač Kastelčev:¹

Sicer so deklíce mladé
 Ble za mladenče proste vnete; —
 Zdaj za možake le goré
 Preljube deklíce mladé —
 Kdo b' mislil bil na šege te,
 Na take deklíce presnete!
 K so bile deklíce mladé
 Le za mladenče proste vnete.

¹ Razen popravkov ločil na koncu 2., 4., 6. in 8. kitice je v prvem verzu še Sicer nadomeščen z Nekdaj. (Dalje.)

Nove knjige.

Anton Bonaventura, škof ljubljanski: **Staršem**. II. zv.: Pouk o vzgoji. Ljubljana 1910. Tisk Katoliške Tiskarne. Cena 60 vin. (10 izvodov po 50 vin.).

Vzgoja otrok je največja umetnost. A kako malo se navadno uče starši te umetnosti! Videč to živo potrebo, je napisal presvetli škof ljubljanski staršem posebno knjižico o vzgoji. Knjižica podaja navodila za vzgojo otrok do kakega 16. leta. Posebno poudarja staršem, da se začne vzgoja takoj izpočetka človeškega bitja, govori jim o telesni vzgoji, zlasti lepo pa o duševni vzgoji od tistega hipa, ko se začne javljati dušno življenje. Knjižica podaja tudi (deloma po Fr. W. Foersterju) kratko navodilo o spolnem pouku. Staršem, ki se zavedajo resnobe svojega poklica ter bodo s to resnobo preučevali tudi to knjižico, bo knjižica brez dvoma dobra voditeljica pri vzgoji; za lahkomiselnne ljudi pa ni pisana. Navodila glede telesne detinske vzgoje je pregledal tudi resen zdravnik. A. U.

Dr. Juraj Cenkič, **Rastava cerkve od države u Francuskoj**. Zagreb 1910. Tisak hrvat. katol. tisk. društva. Cena 3 K.

Ker so tudi hrvatski naprednjaki sprejeli v svoj program »ločitev cerkve od države« in bi, ako uspejo, gotovo kopirali francoske zakone o ločitvi, zato je dr. J. Cenkič, kakor pravi v predgovoru, hotel Hrvatoma podati verno sliko o genezi in bistvu teh zakonov, obenem pa tudi kot dokazilo izvirne dokumente same. Najprej tolmači pisatelj vzroke in povode ločitve (1—104). Prvi vzrok mu je ateistični demokratizem ali lajicizem, ki se je široko razpasel po Francoskem. So pa še drugi vzroki, med njimi tudi razne politične napake francoskih katoličanov. Potem kritično-juridično presoja ločitvene zakone same. Ta juridični komentar je najobširnejši del knjige (127—304). Zadnje poglavje je o sedanjem juridično-kanonskem položaju katoliške cerkve na Francoskem (328—364). Delo ima pravo znanstveno vrednost. Le škoda, da ni podal pisatelj še načelne kritike s cerkvenega stališča. S tem bi bilo delo dobilo še večjo praktično vrednost za katoliške politike.

Tuintam se je vrinila kaka napaka. Na str. 53 imenovani Baumgarten ni jezuit, in bolj kakor dr. Gentili je na tistem shodu pritiskal Taxila msgr. Gratzfeld. A to so le malenkosti, ki delu ne jemljejo cene. Dr. A. U.

Druge doposlane knjige:

Dr. L. Poljanec, **Prirodopis živalstva** za višje razrede srednjih šol. Celovec 1910. Založila in natisnila tisk. Družbe sv. Mohorja. Cena: vez. K 5'60.

To je bogato opremljena nova šolska knjiga za slovenske gimnazije. Ima 12 barvnih podob, 364 slik in 1 zemljevid o zemljepisni razširjenosti živali. Delo je strogo sistematično (v vsem prevladuje anatomija), z dosledno slovensko terminologijo, a prav raditega in vsled klenega jezika težko.

Fr. Juvančič, **Učna knjiga francoskega jezika**. I. del. Ljubljana 1910. Založila Katoliška Bukvarna. Cena 2 K (vez. K 2'50).

Prof. Juvančič je napisal že l. 1909. posebno razpravo o tem, kako naj se poučujejo moderni jeziki in zlasti francoščina. Po teh načelih piše sedaj sam učno knjigo francoskega jezika. Izšel je že prvi del. Knjiga je sestavljena zares moderno in je tudi za samouke jako porabna.

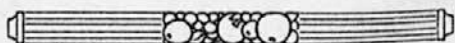
A. Čadež, **Podrobni načrt za poučevanje verouka na ljudskih šolah**. Dodatek: Podrobni načrt za ponavljalne šole. Ljubljana 1910. Izdalo Društvo slovenskih katehetov.

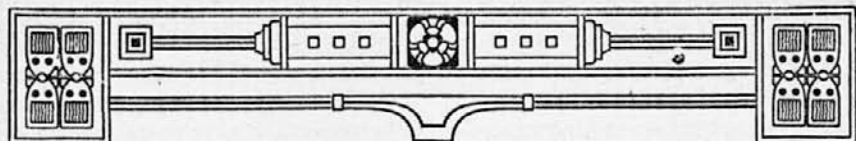
Ta načrt, ki ga je s pomočjo nekaterih katehetov skrbno sestavil urednik »Slovenskega Učitelja« in tajnik društva slovenskih katehetov, katehet A. Čadež, bo vsem, ki poučujejo verouk, kaj dobro došel. Saj je prav ta pouk najvažnejši, a tudi najtežji pouk.

Koledarček slov. katol. narod. dijaštva za leto 1910/11. Uredil Fr. Stelè. Ljubljana 1910. Tisk Katoliške Tiskarne. Založil konzorcij lista »Zore«. Cena K 1'20.

Ta koledarček omenjamo tudi tu radi izvrstnega informacijskega dela. Ne le dijaki, ki jim je v prvi vrsti namenjen, marveč tudi drugi izobraženci bodo za te informacije lahko hvaležni. Najprej podaja koledarček natančne podatke o vseučiliških in drugih visokih šolah, o podpornih društvih, o slovenskih in slovanskih akademičnih društvih. Dalje slede srednješolske informacije in posebno važna navodila, kam se je mogoče obrniti z nedokončanih srednjih šol. Potem so opazke o enoletnem prostovoljstvu. Splošnega pomena so tudi skrbno sestavljeni informativni članki o češkem, poljskem in nemškem narodnoobrambnem delu.

Dr. A. v. Ruville, **Das Zeichen des echten Ringes**. Berlin 1910. M 2'50. — Znana je Lessingova parabola o treh prstanih v drami »Nathan der Weise«, ki naj bi bila apologija verskega indiferentizma, češ verske konfesije so kakor prstani, ki jih ni mogoče ločiti, kateri je pravi, a kateri so ponarejeni. Nemški konvertit vseučiliški profesor Ruville je napisal sedaj pod naslovom »Das Zeichen des echten Ringes« duhovito apologijo katoliške Cerkve. Katoliška Cerkev ima očitne znake, da je prava, Kristusova Cerkev. Ponižnost, pravi, je znak Kristusove Cerkve, ponižnost, t. j. vdanost človeškega omejenega uma božji resnici in človeške volje božji avtoriteti. To vdanost terja evangelij in kjer je nasprotstvo zoper to vdanost, tam ni Kristusovega duha, ne Kristusove Cerkve. Profesor Ruville potem dokazuje, kako je ves protestantizem v načelnem nasprotju s to ponižnostjo. Protestantizem ni religija, temveč le filozofija avtonomije človeškega uma, apoteoza človeške samovolje.

Listek.

Bleiweis in letnici 1841 in 1843.

Tovariš g. prof. I. Grafenauer se je zgoraj na str. 391. dotaknil vprašanja, kdo je pač zakrivil v novejših Bleiweisovih životopisih toli razširjeno napako, da je Bleiweis prišel v Ljubljano šele l. 1843., istočasno z ustanovitvijo »Novic«. Meni je (v »Bleiweisovem Zborniku« na str. I. id.) pripadla naloga, dognati dejstvo te napake; kot povzročitelja sem zabeležil tistega, ki je to napako prvi ne dvomno objavil v strokovnem spisu (str. LI.), namreč dr. Celestina v »Svečanosti« l. 1879. na str. 4. Ker pa se je naše vprašanje načelno sprožilo (v Bleiw. Zb. sem se ga jaz samo dotaknil), moram pri tej priliki poudariti, da Celestin ne nosi vse odgovornosti; Celestin je v svojem Bleiweisovem životopisu, posebno pa še v jako zaslužnem naštetju Bleiweisovih del vseskozi odvisen od Levčevega podlistka v »Slov. Narodu« 1878, št. 265 in 266 (z naslovom: Dr. Janez Bleiweis in njegovo slovstveno delovanje). Tu pravi Levec (v št. 265) doslovno: »L. 1843. prišel je (Bleiweis) v Ljubljano, profesor na tedanji medicinske in kirurške šoli ter ob enem tajnik c. kr. poljedelske družbe. Zadnjim poslom prevzel je tudi uredovanje »Novic«. — Te besede je skoraj doslovno posnel tudi Celestin za ono knjžico; izvirnik za to letnico imamo torej v Levčevem podlistku; ker pa pri takih enodnevnih spisih ne pričakujemo temeljite kontrole in tudi njih vpliv kaj hitro mine, zato pripada velik del odgovornosti pri biografski tradiciji mladane vsa odgovornost Celestinu. Jako razširjen Celestinov spis je služil po-

znejšim biografom v podstavo in je širil ono napako, ki je posebno očitna v Šulekovem spisu. Tovariš Grafenauer pa meni, da je napako zakrivil Bleiweis sam, in sicer že l. 1863., ko je ob dvajsetletnici (5. julija) »Novic« v Čitalnici o samem sebi spregovoril med drugim tele besede: »Ko so šle »Novice«¹ k porodu, tedaj sem jaz bil še na Dunaji.« In nadalje, ko je dr. Orel že zbral precej gradiva, »v tem času pridem jaz iz Dunaja v Ljubljano za profesorja; kot tajnik Kmetijske Družbe sem prevzel tudi uredništvo.« — Iz navedenih besed sklepa g. Grafenauer, da je Bleiweis sam izrekel trditev, da se je istočasno z ustanovitvijo »Novic« (torej l. 1843.) vrnil z Dunaja.

Tosklepanje — na prvi pogled možno — pa izgubi vso prepričevalnost, ako si Bleiweisove besede, zlasti še v njihovi zvezi, natančneje ogledamo. Bleiweis se izraža jako splošno, kakor se to pri slavnostni priliki razume, in razvršča podatke z ozirom na njih tipično važnost: važni so (pri slavlju »Novic«) vsi podatki glede »Novic«, njegov prihod z Dunaja se omeni le mimogrede. Zdaj pa poglejmo ona odločilna stavka! »Ko so šle Novice k porodu, sem bil jaz še na Dunaju«, merodajen izraz je »porod«. Vprašajmo: Kdaj so se porodile Novice? Pri kakem izpitu bi se točno odgovorilo: »Leta 1843.«, in potemtakem bi bil Grafenauerjev sklep upravičen. A ta »porod« je v našem

¹ V Grafenauerjev citat na str. 391. je tiskarski skrat vlihotapil frapantno pomoto: »Ko so šle tretje (!) »Novice« k porodu; stavec je najbrže čital narekovaj (!) pred besedo »Novice« za številko 3 in si jo je razlagal kot vrstilni števnik. Pomota sicer poučenca ne moti.

slučaju drugače umeti, ne kot končno dejstvo rojstva novega bitja, ampak kot celo dobo; uvaževati namreč moramo ves dotični odstavek Bleiweisovega govora, potem dobimo vse drugačno sodbo. Prisposodbo o porodu začenja namreč Bleiweis tako-le: »Njih (namreč Novic) rojstvo je bilo silo težavno — rojevale so se nad 3 leta ... Gospod Blaznik jim je hotel mati biti 1841. leta; al ni mu šlo po sreči ... klical je težkemu porodu na pomoč več babic«. Potem so našteje okolnosti dovolitve in zdaj (za pomišljajem!) prične Bleiweis govoriti o samem sebi: »Ko so šle Novice k porodu« itd. Iz tega sledi čisto jasno: Bleiweis je v šaljivi obliki imenoval ustanovitev Novic — težak, trileten porod, in če je bil tedaj, »ko so šle Novice k porodu«, še na Dunaju, je govornik s to frazo preje mislil na začetek poroda (»grem k porodu!«) torej na l. 1841., nego na konec! Sploh pa je jasno, da se mu je pri tej šaljivi primeri šlo v prvi vrsti za govorniški učinek, ne za kronološko akribijo. Da pa bi bil kakorkoli pozitivno trdil, da je l. 1843. prišel v Ljubljano, o tem celo ne more biti govora. — Še manj dokazilnosti ima drugi stavek, v katerem Bleiweis pravi: »V tem času (ko so se namreč vršile priprave za Novice) pridem jaz iz Dunaja.« — »V tem času! Ali more biti izraz bolj splošen nego je? Tudi v njem se zrcali govornikova tendenca: dogodke osredotočiti. Vsekakor pa je kočljivo, vanj polagati fiksno letnico, zlasti ker so se priprave vršile seveda dolgo časa.

Ves Bleiweisov govor je umerjen na učinkovitost in to svrhu je tudi dosegel; analist v njem ne bo smel iskati podatkov, oskrbeti si mora drugih virov. Kdor že ve, da je Bleiweis došel v Ljubljano l. 1841., ta bo prečital Bleiweisov odgovor v veri, da je mož govoril v svesti si tega dejstva; komur

pa zveni v ušesih priučena napačna letnica 1843, ta si bo, to je psihološko čisto verjetno, Bleiweisove besede interpretiral v prilog te napake in bo zaradi splošnosti izražanja videl v njih potrdilo napake. Poudarjati pa moram, da je l. 1863. ta napaka bila še neznanana! A ko bi jo bil res Bleiweis s tem svojim govorom (hote ali nehote) zagrešil, kakor mu to očita g. Grafenauer, potem se moramo vendar vprašati, zakaj te napake ni v obširnem Bleiweisovem životopisu, ki je izšel kmalu nato (v »Slavische Blätter« l. 1865.) iz Cigaletovega peresa, a brezdvomno (gl. Bleiw. Zb. str. XXVIII.) z izvirnimi Bleiweisovimi podatki! In takisto se moramo vprašati, kako da se pojavlja ta napaka kar kupoma šele iz l. 1878., torej po Levčevem in Celestinovem spisu! Da bi bili biografi iskali informacij baš v tistem precej skritem poročilu o slavnosti (Novice 1883, 222 idd.; Naprej 225, Zgodnja Danica 1863,155), in ne v neposrednih dotedanjih životopisih (zlasti v Cigaletovem ali celo v praktičnem Macunovem »Kratkem pregledu« iz l. 1863., ki ima na str. 52. pravo letnico), to je manj ko neverjetno.

Zdi se mi torej, da smemo malodane apodiktčno trditi: Bleiweisov govor iz l. 1863. ni zakrivil one napake; proti domnevi govore notranji vzroki in nedostajanje tozadevnih učinkov. Prej bi peljala do kakega, dasi drugovrstnega cilja preiskava, zakaj in izvirno odkod se je pojavila napaka baš l. 1878., oziroma 1879.; morda bi se odprlo kaj psiholoških odkritij. *Dr. Jos. Tomišek.*

Stritar v VIII. gimnazijskem razredu. — Za svojo razpravo o Stritarju sem si l. 1906. izpisal stare kataloge sedanje I. državne gimnazije v Ljubljani, v kolikor se tičejo Stritarja gimnazijca. Teh izpiskov nisem enostavno ponatisnil, ampak sem za Stritarjev življenje pis porabil iz njih, kar je bilo pomemb-

nega in tipičnega; moja naloga (kakor vsakogar, ki z nabranim gradivom samostojno razpolaga), je bila, snovi dahnniti življenje in jo spraviti v zveznost. Punctum saliens pri Stritarju kot osmošolcu je bilo dejstvo, da je v tem letu (1854/55) izstopil iz Alojzijevišča. Vsakdo se mora vprašati, kako je učinkoval ta korak; meni so dala izpisana spričevala tale odgovor: »V 8. razredu tudi Stritar ni prvi, ampak četrti odličnjak in je dobil le drugo darilo.« Tako sem zabeležil učinek v svojem spisu (Lj. Zvon 1906, 402; ponatis str. 17) in to je brezdvomno zadostovalo, kakor so zadostovali izpiski iz spričeval prejšnjih razredov (na str. 398—402, oziroma 12—17). Da je bil Stritar četrti odličnjak in v prvem tečaju in da je dobil drugo darilo v drugem tečaju, to vedeti je za Stritarjev življenjepis irelevantno in važno le za tistega, ki zbira material. Moja trditev je tudi bila in je v svoji obliki popolnoma resnična; zato sem se že v Bleiweisovem Zborniku (št. 267) molče uprl trditvi tovariša Grafenauerja, da je treba »popraviti« gorenje moje poročilo. Kajti »popraviti« se mora in more le to, kar je krivo, t. j. napačno; a jaz sem povedal neovrtno resnico. Da nisem povedal vsega, kar sem vedel in imel zabeleženo, to ni nikaka napaka, ampak je bila naravnost moja pisateljska dolžnost, ker nisem imel svrhe, pred svoje bralce (to bi bilo sicer laglje!) razprostrti ves drobiž, ki sem ga nabral. Kvečjemu bi se mi moglo očitati, da sem poročal premalo, da se dá moje poročilo »izpopolniti« ali kaj podobnega; čeprav bi bil jaz napram temu očitku kaj ravnodušen, ker bi si mislil: »Kdor mi to očita, ta je navajen gradivo le zbirati, a ne ga obvladati.« — Kljub temu pa vztraja g. Grafenauer nanovo (gl. zgoraj Čas 1910, 152) pri svojem očitku, da me je treba »popraviti«, dasi na-

posled pove sam isto, le podrobneje! To mnenje je tembolj čudno, ker imava oba pred seboj iste pripomočke in iste beležke! Ali znanstveniki res nimamo drugega posla, nego v tujem zrcalu iskati samega sebe? Ali morda zdaj bolje poznamo Stritarja nego prej, zdaj, ko je tovariš Grafenauer n. n. m. v »Času« povedal to na drobno, česar jaz nisem hotel (dasi bi bil lahko!) povedati (da je namreč bil Stritar v prvem tečaju četrti odličnjak, v drugem pa drugi in da je kot tak dobil drugo darilo)?¹ Ko bi raziskovalci morali postopati po teh načelih, potem bi tudi jaz lahko g. Grafenauerja popraviljal, češ da n. pr. ni navedel tistih treh odličnjakov, ki so bili pred Stritarjem (namreč Böhm, Skubic, Bril), da so bili tega leta med Stritarjevimi sošolci: Simon Jenko, Fr. Erjavec (po lokaciji dvajsetil!), Tušek, Val. Zarnik — in še to in ono, kar imam izza l. 1906. v teh in iz raznih dob v drugih zapiskih! — Saj je vendar pri vsaki razpravi treba navesti baš to in le to, kar je ž njo in z njeno svrhu v zvezi! So pa res raziskovalci, ki hočejo vse, kar so kje našli, takoj razprodati na književnem semnju, dasi so razpostavili svoje blago na nepravem mestu: orehe pri klobasah. Kar se tega tiče, bi se res dalo pri nas najti mnogo izgreškov; in ti splošni oziri so bili merodajni, da sem topot prijel za pero. *Dr. Jos. Tomišek.*

Koroški narodni pesnik Draboznjak. — V programu celovške gimnazije je objavil dr. Fr. Kotnik razpravo o koroškem slovenskem narodnem pesniku Andreju Schusterju, po domače Draboznjaku. (V razpravi je pomotoma tiskano Droboznjak. Pisatelj opozarja,

¹ »Popraviti« torej ni bilo nič. Ker pa sem bil jaz prvi, ki sem govoril o stvari, je edino pravilno, citirati dotično mesto (ako se je sploh citiralo) z »glej«, »prim.« i. dr. Saj s tem vendar ni rečeno, da je navajalec citat prepisal; vrednost njegovega dela tudi ne bo manjša, če lojalno priznava, da so tudi drugi kaj — delali.

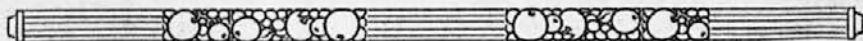
da se je imenoval pesnik Draboznjak ali Draboznik.) Razprava je izšla tudi v ponatisku (Beiträge zur Volksliteratur Kärntens. Von Dr. Fr. Kotnik. Klagenfurt 1910. Selbstverlag.) Za kratkim življenjepisom (daljši življenjepis pisatelj še pripravlja) sledi podrobnejša razprava o njegovih delih. Večinoma je Draboznjak prevajal iz nemščine, tako »Lepo Magelono«, Pasijonsko igro (Komedija od zeliga grenkiga terpenja), Pasion Matere Božje, Kolumonov zegen (Colemone Shegen); druge je samo predelal, tako »Ena lepa zelu nova latania od tah hudah shien«. Izvirno slovenski pa je njegov ABC (Slovenji OBACe) v 406 verzih, kjer opisuje selsko življenje koroško. »To delo,« pravi pisatelj, »nima sicer poetične vrednosti, a je vsekako važen dokument za kulturno zgodovino koroških Slovencev.« V tem in še enem drugem delu (Pasion M. B.) je uporabil Draboznjak alfabetični akrostihon. Razprava dr. Kotnikova prinaša marsikaj novega in je zanimiv donesek k zgodovini slovenske književnosti.

»**Literarni modernizem.**« — Švicarski sociolog K. Decurtins je napisal razpravo o modernizmu v literaturi. Opozoril je pri tem tudi na nekatere nemške liste (Hochland) in nekatere katoliške pisatelje, češ da so prepojeni z modernističkim duhom. Pij X. mu je poslal zahvalno pismo, da je tako pogumno pokazal tudi na to nevarnost. Po razpravi je bila zadeta tudi znana pisateljica Enrica baronica Han-

del-Mazzetti, katere roman, objavljen v Hodilandu, »Jesse und Maria«, je vzbudil svojčas hudo kontroverzo. Pisateljica je objavila sedaj v Reichsposti (1910, št. 265, 26. sept.) lepo pismo, polno ljubezni do Cerkve in sv. Očeta, kjer izpoveda svojo trdno vero ter izjavlja, da odločno zameta vsak modernizem (ves nauk o relativnosti resnice, agnosticizmu in imanenci) ter da je in hoče ostati vsekdar zvesta hči katoliške Cerkve. »Moja dela so za sidrana v temelju katoliške vere . . . Poveljujejo ljubezen, a ne humanitarizma, marveč le božjo charitas . . . Moja srčna želja je, služiti po najboljših močeh moji materi, Cerkvi . . . Pod zastavo Jezusa Kristusa, pod tem svetim praporom, ki pod njim zbira ljubljene sv. Oče katoliške umetnike in ki je v njem edino rešitev in zmaga, upam umreti kot verna boriteljica za katoliški ideal.«

»**Krštenje Hrvata.**« — Urednik »Hrvatske Straže«, premarljivi msgr. dr. Fr. Binički, je tudi pesnik. Pravkar je skitil lep spev o pokrščenju Hrvatov in ga posvetil novemu senjskemu škofu presv. Roku Vučiću, kličeč mu: »Plani vatrom na proroke krive, što se dižu! . . .«

»**Boromejska enciklika.**« — Lepo okrožnico Pija X. ob tristoletnici svetega Karla Boromejskega je natisnila v hrvaščini Leonova tiskarna v Spljetu in jo prodaja ondodna semeniška knjigarna po 20 v. Prav je, da se razširi ta okrožnica, toliko klevetana.

Glasnik »Leonove družbe«.

Nov **podporni** član: Ivan Dolenc, suplent, Ljubljana.

□

Urednik: dr. A. Ušeničnik.

□

